

کاربگهري باخه ههروهه کيبهکان له سههر که مېونهوهی بهرهمی کشتوکالی له فهزای رانیه

کاوه محمود عبدالرحمن محمد¹ - ساکار محمد حسن²

sakar.gardi@uor.edu.krd - kawa.m79@gmail.com

¹ بهرپوهه بهریتی مهشق و راهینانی راپهرین، بهرپوهه بهرایهتی گشتی پهروه دهی راپهرین، رانیه، ههریمی کوردستان، عێراق.

² بهشی جوگرافیا، کۆلیژی زانسته مرقایه تیبهکان، زانکۆی راپهرین، رانیه، ههریمی کوردستان، عێراق.

پوخته:

زهوی کشتوکالی یه کیکه له گرنگترین سههرچاوهکانی بهرهمهینان، که سال له دوی سال پوبه رهکهی له که مېونهایه. دامه زراوه و ریکخراوه کشتوکالییهکان له ههولای باشترکردنی زهوییه کشتوکالییهکان دان. کیشهی توێژینهوه که بریتیه له کهمی کارایی له بهکارهینانی سامانی زهوییه کشتوکالییهکان و خراپی بهکارهینانی و نهبونی بهرنامهی ستراتیژی کارپیکراو بو داهاتو، که له ئهجامدا توانای بهپیتی زهوییه که تیکدهدات، بهمهش توانای بهرهمهینانی لاواز دهپیت. ئامانجی توێژینهوه که دهستنیشانکردنی گونجاوی بهکارهینانی سامانی زهوییه کشتوکالییهکانه بهجیه جیکردنی بهرنامهکانی باشترکردنی ئهوه زهوییه، ههروهها ههسهنگاندنی کاربگهري ئهه بهرنامهیه له سههر بهرهمهینانی بهروبومه جیاوازهکانی کشتوکال به مه بهستی هینانه کایهی زهمینه سازی دروست بو کشتوکالکردن، هاوشان له گهله گرنگیدان به ئهجامدانی ریکاری زانستی بو باشترکردنی سودههرگرتن له زهوییه کشتوکالییهکان و زیادکردنی برشتی زهوی به شیوهیهکی سهردهمیانه و پێویست. توێژینهوه که پشتی بهستوه به داتای کیلگهکان، که پیکهاتوه له وهرگرتنی نمونه له 150 جوتیار به شیوهی فۆرمی راپرسی، له نیویاندا 87 جوتیار که خاوهن باخ بون بهرنامهی باشترکردنی خاکیان وهک پێویست پهیرهو نه کردوه. گرنگترین ئهجامهکان بهم شیوهیه بون: بهزیادبونی باخهکان روبهري

زهوى كشتوكالى بهرته سكتر كرډۆته وه ههروهك تواناي بهرهمهينانى ههردۆنميك پوى له كه مى كرده، به زيادكردنى شارهزايى پرۆسهى بهرهمهينان پو له بهرزى بو، تهنه (10%) ئه و باخانه له پيگهى شارهزايانه وه سه رهپرشتى دهكرين، ئه مه جگه له كه مبهونه وهى پوبه رى زهوى كشتوكالى سال دواى سال به هوى زياده پوى له دروستكردنى باخى نوى. تويژينه وه كه پيشنيارى پيوستى كرده بۆ باشتركردن و پاراستنى خاكى كشتوكالى له سه ر ئاستى ناوچه يى و هه رييمى.

كليله وشه كان: باخ، بهرهم، كشتوكال، رانيه، زهوى كشتوكالى، په ره پيدان.

پيشه كى:

تاوتويكردن و ليكۆلينه وه له هۆكاره نه ريئيه كانى به رده م كه مبهونى بهرهمى كشتوكالى، شياوى بايه خپيدان و هه لوه سته له سه ركردنه، به پييهى كشتوكال هۆكارى سه ره كى و بنچينه ييه بۆ به رده وامايدان به ژيان، ههروهك پۆلى ديارى له سه ر رهگه زه كانى ژينگه و هاوسهنگى بايۆلوجى هه يه، بايه خدان به زهوى كشتوكالى و پاراستنى ئاستى تواناي بهرهمهينان به تاييه ت به روبومه ستراتيجيه كان، كاريگه رى ديار و پونى له سه ر دابينكردنى ئاسايشى خوراك له هه ر هه رييمى جوگرافى هه يه، به جوړيك به دييه يانى ستراتيجيه تى په ره پيدانى به رده وام و له بهرچاوگرتنى مافى نه وه كانى داها توه وه ده بيت، كه پاريزگارى بكرىت له سامانى كشتوكالى له زه وييه كشتوكاليه كان، له روانگه يى له ده ستنه دانى زه وييه كان و پيگه گرتن له دابه زينى به پيى خاكه كه و پاراستنى هاوسهنگى ژينگه يى، به تاييه ت له ناوچه گونديه كانى ده ورهبه رى شاره كان.

له م روانه گه يه وه دروستبونى ژماره يه كى زۆر له باخى هه ره مه كى له ناوچه جياجياكانى هه رييمى كوردستان و ناوچه يى ليكۆلينه وه كاريگه رى نه ريئى كرډۆته سه ر كه مبهونى بهرهمى كشتوكالى له ناوچه يى ليكۆلينه وه.

گرنگى تويژينه وه:

گرنگى ئه و تويژينه وه له وه دايه كه زيادبونى به رده وامى باخه هه ره مه كيه كان ئه و راستيه مان بۆ ده سه ليمنيى كه پۆژ دواى پۆژ زهوى كشتوكالى پو له كه مبهون ده كات، ههروهك بۆته ديارده يه ك كه زۆربه يى دانيشتوانى به خۆيه وه سه رقالكردوه، به مه ش واى كرده، كه به شيويه كى نائه ندازه يى و زانستى به رپوه بيريئ.

كيشه ي تويژينه وه:

1. بونى باخه هه ره مه كيه كان زيانى هه بوه بۆ سه ر كه مبهونه وهى بهرهمى كشتوكالى؟

2. دروستکردنی باخه هه‌رهمه‌کییه‌کان هه‌مو ناوچه‌کانی لیکۆلینه‌وه‌ی گرتۆته‌وه‌؟
3. ئاستی به‌رهمی کشتوکالی له‌ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ پو له‌که‌مبونه‌؟
4. بونی ئەو باخانه‌ چ کاریگه‌رییه‌کی ئه‌رینی کردۆته‌ سه‌ر ده‌سته‌به‌رکردنی به‌رهمی کشتوکالی جۆراوجۆر له‌ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه‌؟

گره‌مانه‌ی توێژینه‌وه‌:

1. بونی ئەو باخه‌ هه‌رهمه‌کییه‌کانه‌ ره‌نگدانه‌وه‌ی خرابی هه‌یه‌ له‌سه‌ر که‌مبونه‌وه‌ توانای به‌رهمه‌هێنان له‌ ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه‌.
2. بونی ئەو باخانه‌ به‌ژماره‌ و پێژه‌ی جیاواز سه‌رجه‌م ناحیه‌کانی سنوری ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی گرتۆته‌وه‌.
3. به‌له‌به‌رچاونه‌گرتنی پێوه‌ر و ریکاره‌ زانستییه‌کان ئەو باخانه‌ به‌شیوه‌یه‌کی دروست خزمه‌ت به‌ پرۆسه‌ی به‌رهمه‌هێنانی به‌رهمی کشتوکالی ناکه‌ن.
4. زیاده‌بونی ئەو باخانه‌ کاریگه‌ری خرابی هه‌یه‌ له‌سه‌ر که‌مبونه‌وه‌ی به‌رهمه‌هێنانی به‌رهمی کشتوکالی.

ئامانجی توێژینه‌وه‌:

ئامانج له‌و توێژینه‌وه‌ خسته‌نه‌پرویی کاریگه‌ری ئەو باخه‌ هه‌رهمه‌کییه‌یه‌ له‌سه‌ر که‌مبونه‌وه‌ی زه‌وی کشتوکالی، که‌ بۆنه‌ته‌ رێگر له‌به‌رده‌م دروستکردنی پرۆژه‌ی ستراتیجی و گرنگ بۆ داها‌تو. ده‌کرێ توێژینه‌وه‌که‌ بیه‌تته‌ هۆکار بۆ دانانی سنوریک له‌به‌رده‌م ته‌شه‌نه‌سه‌ندنی زیاتری دروستکردنی ئەو باخانه‌ له‌داها‌تودا، ئەمیش له‌پێناو ده‌ستنی‌شانکردنی گونجاوی به‌کارهێنانی سامانی زه‌وییه‌ کشتوکالییه‌کانه‌ به‌جیه‌جیکردنی به‌رنامه‌کانی باشترکردنی ئەو زه‌وییه‌ ئامانجی له‌گه‌ڵ خسته‌نه‌پرویی کاریگه‌ری ئەم به‌رنامه‌یه‌ له‌سه‌ر به‌رهمه‌هێنانی به‌روبومه‌ جیاوازه‌کانی کشتوکال بۆ باشترکردنی سوده‌رگرتن له‌ زه‌وییه‌ کشتوکالییه‌کان و زیاده‌کردنی برشتی زه‌وی به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رده‌میانه‌ و پێویست.

میتۆدی توێژینه‌وه‌:

به‌مه‌به‌ستی ئەنجامدانی ئەم توێژینه‌وه‌ پشت به‌ستراوه‌ به‌ میتۆدی وه‌سفی و به‌رهمی و شیکاری، هه‌روه‌ک به‌کارهێنانی ئامراز و هۆکاره‌کانی کتیب و سه‌رچاوه‌ و به‌رنامه‌ی (GIS) و کاری مه‌یدانی و فۆرمی راپرسی رۆلی هه‌بوه‌ له‌ به‌ئه‌نجاک گه‌یاندنی توێژینه‌وه‌که‌.

پلانی تويزينه وه:

تويزينه وه له چوار باس پيکهاتوه، له باسی يه که مدا چوارچيوه ی تيوری تويزينه وه خراوه ته پو له گه ل چه ند ته وه ره يه ک (ناساندنی ناوچه ی تويزينه وه، بارودوخی کشتوکالی، روبه ری زهوی کشتوکالی)، له باسی دوه مدا کاریگه ريه مرؤيبه کان له سه ر که مبه ونه وه ی زهوی کشتوکالی له چه ند ته وه ره يه کدا خراوه ته پو، باسی سييه م باس له دابه شيبونی زهوی کشتوکالی و کاریگه ری له سه ر به ره می کشتوکالی له ناوچه ی تويزينه وه کراوه، له کو تا باسدا ئه و ریکار و شيوازانه خراونه ته پو که پيويستن بو دانانی سنور بو به رته سه ککرده وه ی باخه هه ره مه کيبه کان، له کو تايدا ئه نجام و راسپارده له گه ل لیستی سه رچاوه کان خراونه ته پو.

باسی يه که م: چوارچيوه ی تيوری تويزينه وه که:

له م باسه دا تيشک خراوه ته سه ر ناساندنی ناوچه ی تويزينه وه له گه ل بارودوخی کشتوکالی له قه زاری رانيه له ماوه ی (20) سالی رابردودا له گه ل خسته نه پوی گو ران کاریبه کانی روبه ری زهوی کشتوکالی له و ماويه دا:

يه که م: ناساندنی ناوچه ی ليکولينه وه

قه زای رانيه ده که ويته باکوری خو ره لاتی هه ري می کوردستان و عيراق (نه خشه ی 1) و ده که ويته باکوری خو رئاوای پاريزگای سلیمانی، سنوری خو ره لاتی له گه ل قه زای پشه ره و سنوری باکوری له گه ل قه زای سو رانه، له باکوری خو رئاوا شه وه هاو سنوره له گه ل قه زای شه قلاوه و له به شی خو رئاوای قه زای کو يه يه و له به شی باشوره وه ده رياچه ی دوکانه (مه دی، 2017، 3)، له پوی کارگيريه وه له ناحيه کانی (سه نته ر، چوارقورنه، حاجياوا، بيتواته، سه رکه پکان) پيکهاتوه.

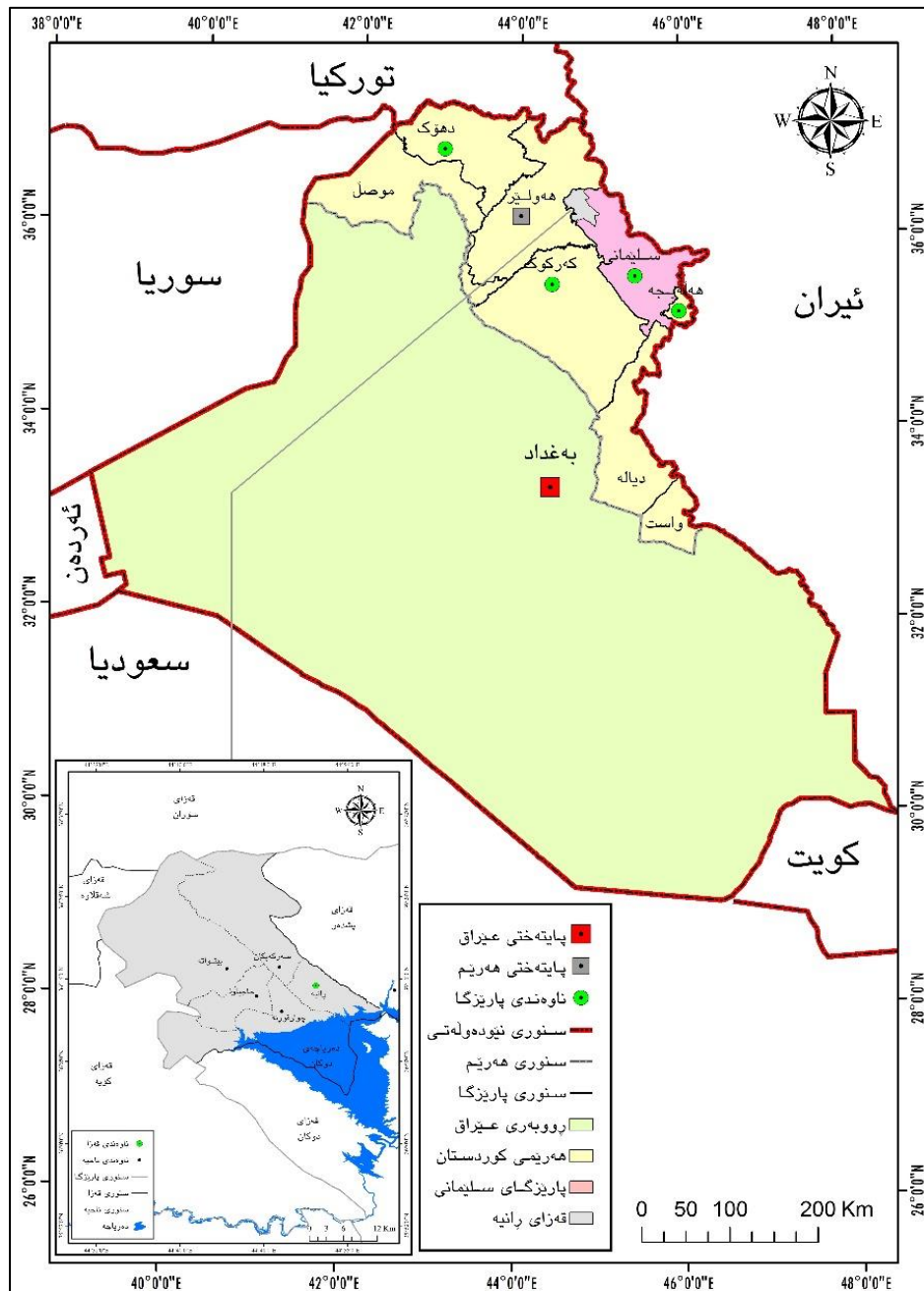
دوه م: بارودوخی کشتوکالی له قه زای رانيه

قه زای رانيه له (5) سه نته ری ناحيه و (95) که رتی کشتوکالی پيکهاتوه، هيلکاری (1) و ناوچه يه کی به يته بو کشتوکالکردن، هه ر له ميژه وه ناوچه که و دانيشتوانه که ی سه رقالی کشتوکالکردن بون، له وه رزی زستانه دا دانه وي له يان چاندوه و له وه رزی هاوینه شدا به ره مه کانی توتن و گو له به پو ژه و سه وز و ميوه جاتیان چنيوه ته وه، روبه ری کشتوکالکردن به پيی زستانه و هاوینه گو رانی به سه ردادی، ئه گه ر سه يری شيوه ی (1) بکه ين له سالی 2003 تا سالی 2022 روبه ری ره چاوکراو و داچينراو ده خاته پو، روبه ری داچينراوی زستانه وابسته يه به بری ئه و بارانه ده به ستی که ده باریت.

که مترین پوبه‌ری داچینراوی زستانه له ماوه‌ی سالانی (2005–2006) دابوه و زۆرتترین پوبه‌ریش له ماوه‌ی سالانی (2022–2023) دا بوه که (207549) دۆنم زهوی داچینراوه، زۆرتترین پوبه‌ری ئه‌و زهویانە بۆ دانه‌ویله بوه به‌تایبه‌تی (گه‌نم)، چونکه سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی خۆراکی دانیشتوانه، هه‌روه‌ها پوبه‌ری داچینراو هاوینه که پشت به ئاوی سه‌رزه‌وی و پیویستی دانیشتوان ده‌به‌ستیت و به‌تیرامان له شیوه‌ی (2) ئه‌وه پونده‌بیته‌وه که له ساله‌کانی (2003–2005) زۆرتترین پوبه‌ر داچینراوه له‌به‌ر پیویست زۆری بری باران بوه له وهرزی زستان، به‌لام هۆکاری کرانه‌وه‌ی عیراق دوا‌ی پرۆسه‌ی ئازادی عیراق له سالێ (2003) دانیشتوان پویان له خۆشگوزره‌رانی کردو به‌شیک زۆر له دانیشتوان له‌لایه‌ن حکومه‌تی ئه‌وسای هه‌ریم دامه‌زران، ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری هه‌بو له‌سه‌ر که‌مکردنه‌وه‌ی پوبه‌ری داچینراو له‌ساله‌کانی دواتردا.

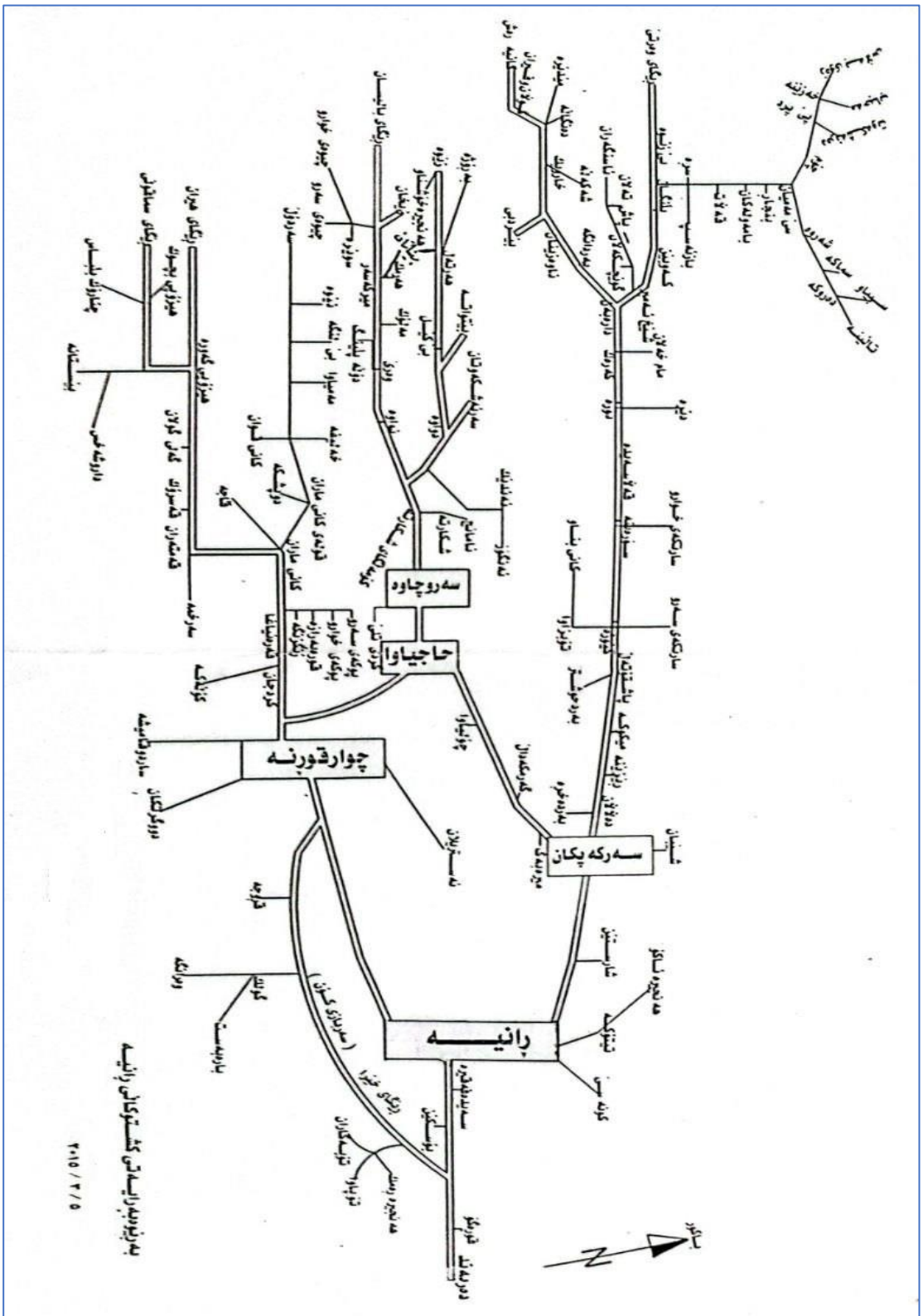
سه‌باره‌ت به‌ به‌روبومی هاوینه، که پشت به ئاودی‌ری ده‌به‌ستیت جیاوازه له‌به‌روبومی زستانه، چونکه که‌می و زۆری ئاوی سه‌رزه‌وی کاریگه‌ری زۆری له‌سه‌ر بری به‌ره‌م هه‌یه، بری ئاوی سه‌رزه‌ویش په‌یوه‌سته به‌بری بارانه‌وه، مه‌رجیش نییه زۆری و که‌می داچینراو له‌سه‌ر دۆنمیک، بریکی زۆرمان له‌به‌ره‌م پیتدات، چونکه بری ئاوی پیویست ئه‌و بره‌مان بۆ دیاری ده‌کات، بری داچینراو له‌سالێ 2003 بریتییه له (26100) دۆنم، بۆ سالانی دواتر زیاتر داچینراوه و زۆرتترین دۆنمی داچینراو له‌سالێ (2005) بوه و که‌مترینه‌که‌شی له‌سالێ (2008) بوه.

نه‌خشه‌ی (1) قه‌زای رانیه به‌گویره‌ی ههریمی کوردستان و عیراق

سه‌رچاوه: کاری توپۆه‌ران به‌به‌کاره‌یتانی (Arc GIS) پشت به‌ست به‌وه‌زاره‌تی پلاندانان، 2019، به‌رپوه‌به‌رایه‌تی ئاماری سلیمانی، به‌شی (GIS) نه‌خشه‌ی ئه‌سترونۆمی ههریمی کوردستانی عیراق، بلاونه‌کراوه.

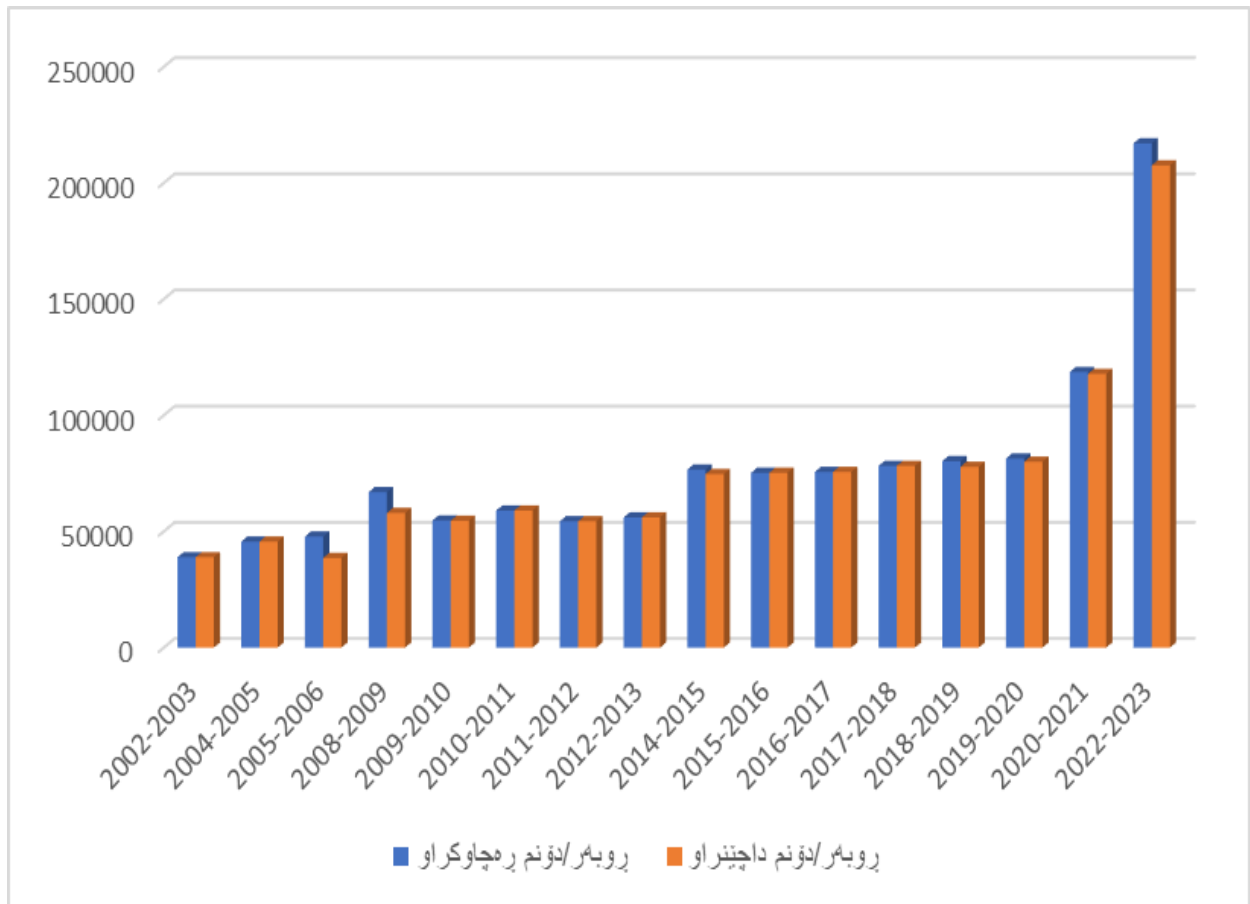
هێکاری (1)
 دانه‌شینی گوند و کمرته‌کشو کالییەکانی قزای راپه‌رین/2015

هێکاری راپه‌رین و کمرته‌کشو کالییەکانی راپه‌رین

٢٠١٥ / ٣ / ٥

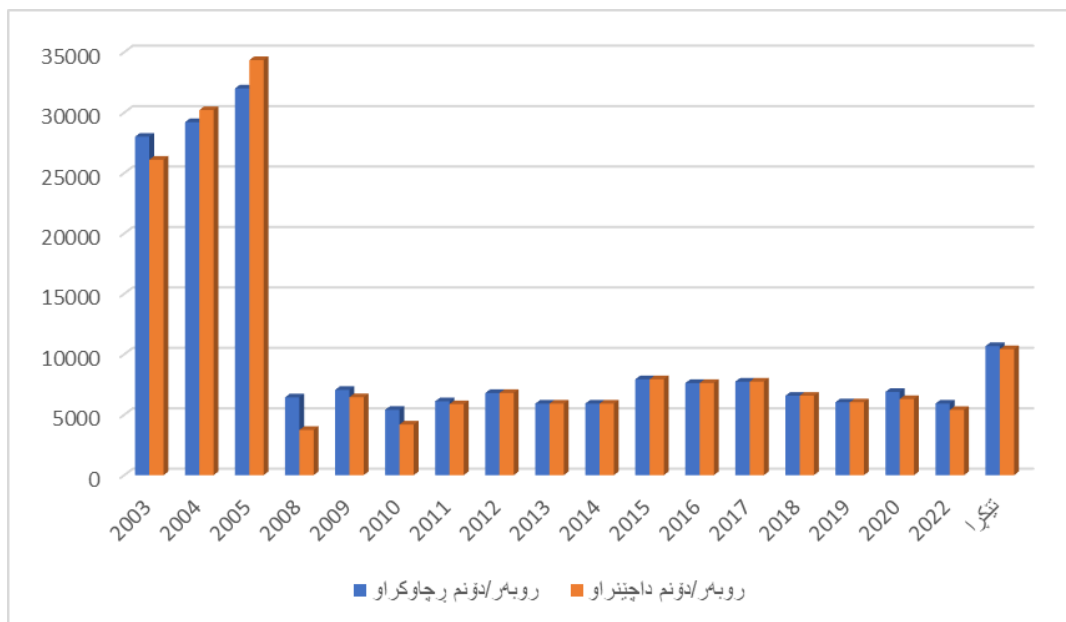
سەرچوڵە: حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی گشتی کۆمەڵگا و سەرچوڵەکان و سەرچوڵەکانی راپه‌رین، بەرێوەبەرێتی گشتی کۆمەڵگا و راپه‌رین، هەرێمی
 پلان، (2023)

شێوهی (1)

روبهری (رهچاوگراو و داچینراو) به بهروبومی زستانه (2003-2022) له قهزای رانیه

سه رچاوه: پشت بهست به پاشکۆی ژماره (1)

شیوه‌ی (2)

پوبه‌ری (رچه‌چاوکراو و داچینراو) به‌ر روبومی هاوینه (2003-2022) له قه‌زای رانیه

سه‌رچاوه: پشت به‌ست به‌ پاشکۆی ژماره (1)

سینیه‌م: پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی له ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه له‌نیوان سالانی (2005-2022)

زه‌وی کشتوکالی به‌هۆی تایبه‌تمه‌ندی جوگرافی و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه سال به‌سال له‌گۆرانیکاری دایه، ئه‌گه‌ر له‌خشته‌ی (1) بروانین ئه‌و جیاوازییه‌ به‌پونی ده‌رده‌که‌ویت، له‌سال (2005) پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی ته‌نها (119287) دۆنم بوه و (59657) دۆنمی پشتاویان دیمی بوه، که پشت به‌باران ده‌به‌ستیت بۆ کشتوکالکردن و پوبه‌ری به‌راو ته‌نها (22137) دۆنم بوه، به‌شه‌که‌ی تری بریتی بوه له‌ په‌زو باخ، به‌لام ئه‌م ژمارانه له‌سال 2022 گۆرانیان تیدا پوده‌دات و پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی که‌م ده‌بیته‌وه بۆ (86274) دۆنم، که‌مبونه‌وه‌ی پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی په‌یوه‌ست به‌بارودۆخی ئابوری و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی کۆمه‌لگه‌وه.

خشتهی (1)

پوبه‌ری زهوی کشتوکالی له‌قه‌زای رانیه له نیوان سالانی (2022-2005)

پوبه‌ری زهوی و زار/ دۆنم						ژ.گو ند	شوین	سال
په‌ز	باخ	زهوی به‌راو	زهوی دیم	کشتوکالی	زهوی گشتی			
803	276 2	17647	32532	53744	170966	106	بیتوین	2005
3208 3	184 5	4490	27125	65543	146456	32	سه‌روچاو ه	
3288 6	460 7	22137	59657	119287	317422	138	کۆی گشتی	
325	394 6	17647	35187	53159	165960	116	بیتوین	2022
3250	3765	6740	23125	33115	51216	32	سه‌روچاو ه	
3575	771 1	24387	58312	86274	217176	148	کۆی گشتی	

کاری توێژه‌ران پشت به‌ست به: حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان، وه‌زاره‌تی کشتوکال و سه‌رچاوه‌کانی ئاو، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکالی راپه‌رین، به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی پلان، هۆبه‌ی ئامار، (2023) داتای بلاونه‌کراوه.

باسی دوهم: کاریگه‌ری هۆکاره‌ مرۆبیه‌کان له‌سه‌ر که‌مبونه‌وه‌ی زهوی کشتوکالی

هۆکاره مەرووبییهکان بەردهوام بەشیکی گرنگ بون لە کارتیکیه رهکانی به رهه می کشتوکالی، زۆر جار ئه و هۆکارهکانه بونه ته مایه ی به رزبونه وه ی بری به رهه می خۆراکی و هه ندیک جاریش پالنه رن بۆ لاوازبون یان که مبون وه ی به رهه می کشتوکالی. به کورتی ئه و هۆکارانه و دهره نجامه کانیان له سه ر کشتوکال له ناوچه ی لیکۆلینه وه ده خه ی نه رو:

1. شاره زایی جوتیار:

جوتیار رۆلی گرنگ و به رچاوی له که رتی کشتوکال هه یه، چونکه جوتیار به رپرسی یه که مه له به ره و پێشبردن و ره نیوهانی به ره مه کشتوکالییهکان، جوتیار زانسته که ی به هۆی خویندن و به ده سه ته یانی بروانامه یان ئه زمونی چه ند سه له وه به ده ست ده هیئت، هه روه ها جوتیار شاره زایی و کارامه یی زیاتر بیت، ئه و برۆ جووری به ره هم باشتر و زیاتر ده بیت، له گه ل ئه وه شدا خراپی یان نه شاره زایی له چه ند بواریکه وه دهره نجامی خراپی له سه ر داها توی که رتی کشتوکال ده بیت (العذاری، 2020، 385) هه روه ها پشت به ستن به ریگه و شاره زاییه کۆنهکان یارمه تیده ر نییه بۆ به ره و پێشچونی به رهه می کشتوکالی، چونکه له ئیستادا زیادکردنی به ره هم پێویستی به ریگه و شاره زایی نوێ هه یه، له گه ل به کاره یانی ئامرازی پێشکه وتو، که به داخه وه نه توانراوه ئه و ئامرازه سه رده میانه بگه نه ده ستی جوتیار و لێیان شاره زای بیت و به کاریان به هیئت، ئه مه ش به هۆی نه بونی سه رمایه ی پێویسته وه بو، هه له به ته ئه مه ش ده بیته گرفت له به رده م به ره و پێشبردن و گه شه سندن که رتی کشتوکال (الزبیدی، 2022، 7).

شاره زایی جوتیار په یوه سه ته به زانیی شیواز و کاتی چاندن، هه روه ک ناسینی جووری (بنه تو) ی باش کاریگه ری هه یه له سه ر زیادبونی بری به ره مه هیئانی ئه و کشتوکاله ی که ئه نجامی ده دات، سه باره ت به ئاستی جوتیارانی سنوری قه زای رانیه، به شیکیان ئه و جوتیارانه ن که سیسته می کۆن په یه وه ده که ن، که ژماره یان که مه. به شیکیان شاره زان له چاندن و به ره مه هیئانی دانه ویله یان سه وزه و یان به رهه می و باخدا ری. جوتیاره کۆنهکان له هه ندی بواری شاره زاییان هه یه، به لام راهاتون که ئه وه ی له کۆنه وه فیزی بون و به هه له له سه ری رۆشتون، به رده وامی پیده دن، له ئیستادا که زانستی نوێ له بواری کشتوکالییدا گه شه ی کردوه، پێی نه گه یشتون یان پێی گه یشتوه و برۆای پێی نییه (پیرۆت، 2023، چاویکه وتن).

سه باره ت به شاره زایی جوتیار یان خاوه ن باخه کان له قه زای رانیه وه ک یه ک نییه، به گویره ی پاشکۆی ژماره (4) ته نها (10%) یان شیوازی زانستی بۆ به ره مه هیئانی کشتوکالی په یه وه ده که ن و (44%) تاراده یه ک شیوازی زانستی په یه وه ده که ن و (46%) یان هیچ شاره زاییه کیان نییه و په یه وه ی

هيچ بوارىكى زانستى ناكهن بۇ زيادكردنى بهرهمهكانيان، ئەمەش ھۆكاره بۇ كەمى بهرهمى ناوخۆيى و ناجۆرى بهرهم.

شيوازى ئاودانى نادروست:

ئاودان بهيهكيك له ھۆكاره گرنگهكانى بهرهمهپهينانى كشتوكالى دادهنرى، زۆى رېژهى ئاو لهخاكدا گهرهترين ھۆكارى تىكدانى خاكه و كارىگهرى نهرينى لهسهر ديارىكردنى بهرهمى كشتوكالى دهبيت (اسماعيل، 2019، 74). زيادبونى ئاو لهسهر زهوييه كشتوكالىيهكان دهرهناجمى خراپى دهبيت بۇ زيادبونى بهرهم، بهتاييهتى پربونهوهى كونيلهكانى خاك به ئاو بهبرىكى زۆر و بۇ ماوهيهكى زۆر دهبيت رىگر لهبهردهم ھهواوگۆرپكى خاك، كه ئەمەش پىويسته بۇ گهشهى روهك و زيادبونى بهرهم، لهئهگهرى نهبونى ھهواوگۆرپكى زيان بهبرى بهرهم دهكهويت(على و اللامى، 2019، 356).

بهشيكى زۆر له جوتياران تا ئىستاش ئاودان به شيوازى ديرو و گۆل دهكهن بۇ نمونه سهوزه به شيوازى گۆل ئاودهدهن يان بهشيكى بهرهم و كشتوكالىيهكان له شيوازى ديرو ئاودهدهن كه ئهوه رىگايهكى كۆن و گونجاو نيهه، له ئىستادا له بوارى ئاوديرى رىگاي دلۆپاندن هيه، كه چهدين سود و كهلكى خۆى هيه، لهوانه برى ئاودانى كهتر پىويسته و دهستى كارى كهترهه لههمان كات بژارى كهتره، چونكه بهشيكى كەمى خاك تهردهبيت و تۆوى ديكه كهتر دهرويت، سهرهراى ئهوه لهكاتى پيدانى دهرمان يان پهين باشتر دهچيته ژير رهگهكه نهك ئهوهى به گۆل و به ديرو ئاوى بدرى، چونكه ئهوه ھهمو ئاوه ئهوه ھهمو پهين و دهرمانانه ناتوانى بيهدى به خاكهكه، بهلام له رىگهى دلۆپاندن زۆر به ئاسانى دهچيته ژير رهگهكه (بيرو، 2023، چاوپيگهوتن).

ئاوى زياد لهپىويست بۇ ئاوديرى كشتوكال زيانى بۇ خاك و بهروبومى كشتوكالى هيه، كه لهچهند خالىكدا دهيانخهينهرو(خدر، 2023، چاوپيگهوتن):

أ) ھۆكاره بۇ داشورينى خاك له خوراكه مادده لهبهشى سهرهوهى (ناوچهى چالاكى رهگ) ئەمەش وادهكات رهگ نهتوانى خوراكه مادهكان بمژن تا روهك گهشه بكات.

ب) ھۆكارى تىكچونى پىكهاتهى خاكه و دهبيت ھۆكارى گۆرانكارى لهسيفهتى (ph. ECE) كه كارىگهرى خراپى لهسهر مژينى خوراكه مادهكان لهريگهى رهگهوه دهبيت.

پ) زۆرى ئاو لهخاكدا دهبيت زىنگهيهكى گونجاو بۇ قايرۆس و بهكتريا زيانبهخشهكان بۇ روهك.

ت) زيادبونى ئاو دهبيت ھۆى كهمبونهوهى ئوكسجين كه بۆشايى دنكۆلهكانى خاك پر دهكاتوه.

ج) رونهردنهوى گيراوهى خاك كه خوراكهى ماددهى پىويستى بۇ روهك تىدايه.

چ) له رۆی ئابورییهوه به فیروڤدانی ئاوه و زیادکردنی تیچونیکى زیادهیه و کردهی (Drainage) قورسه و تیچونی بهرزه.

2. شیوازی کیلانی زهوی:

بهشیکی زۆری جوتیاران به سى گاسن زهوی دهکيلن، که چهند سیفیهتیکی ههیه، خاک زۆر ههلهگيریتهوه و ئهگهر له کهشی خۆیدا بیت کهترین کهرسهک دهکات، ههلاوگيری خاک زیاتر دهبیت، شیوازی کیلانی خاک پهيوهسته به جۆری خاک و بهرهمه کشتوکالییهکه، بۆنمونه بۆ ئهوانهی که خاک زۆر ماندودهکهن پيوسته به سى گاسن بيکيلن، بهلام ئهوانهی که خاک زۆر ماندو ناکهن پيوسته ناکات ئه و گاسنه قولهی زو و لى بدری، جوتیاران فیروبون کهرسهک شکين بهکاربهینن له کاتهکانی خۆیدا ئهمهش خاکهکه وردتر دهبیت که مامهلهی خۆشتر دهبیت، ههروهها لهوهرزی هاویندا خاکهکه کهمتر درز دهکات و کهمتر شی دهکات.

سهبارت به بارودۆخی کیلان له قهزای رانیه تهنها (10%) شیوازی زانستی بهکاردينن، (48%) تارادهیهک پهیرهوی زانستی دهکهن، ههروهها ههمو جۆره کیلانییک ههیه به پيی چهزو ویستی جوتیارهکه، لیزانی کهسهکه و شیواز و جۆری چاندنهکان، یان له ناو باخ جۆریکه و لهناو دانهویله جۆریکی تره، ههروهها کیلانی نادروست کاریگهری لهسهه بری بهرهمه کشتوکال ههیه، ئهگهر خاکیک بکيلدریت و له کهشی خۆیدا نهبیت و قورپی بیت کاتی کیلاندنی ئه و خاکه دهپهستيودری و بۆشایی لهناو گهردی خاکدا کهمدهبیتهوه، بهمهش خاکهکه وهک بارسته چیمهنتۆیهک یان بهردیکی لیدی و ناتواندری روهک وهک پيوسته تیندا گهشه بکات، ئهم خاکهش نهک بۆ وهرزیک، بهلکو بۆ دو سى سال کاریگهری خراپی دهبیت، یان کیلانی وشک که به هاوین بکيلدری ئه ویش بهههمان شیوه باش نییه، باشتترین کیلان ئهوهیه که له کهشی خۆیدا، که وهرزی کیلان له پایزاندنا بکيلدری، ئهوکات دواى بارانی پهله کزردهبیتهوه لهکاتی کیلاندنا گلهکه ورد دهبیت و یهک ناگرئ و کهرسهکه نابیته قور ئهوه باشتترین جۆری کهشی کیلانه (پیرۆت، 2023، چاوپیکهوتن).

3. سیاسهتی کشتوکالی:

سیاسهتی کشتوکالی رۆلیکی گرنگی ههیه له دیاریکردنی چۆنیهتی دابهشکردنی سههرچاوهکان و پشتگیری کردنی کهرتی کشتوکال، ههروهها کاریگهرییهکی بهرچاوی لهسهه بهردهوامی بهرهمه کشتوکالی و دابینکردنی ئاسایشی خۆراک ههیه.

سیاسهتی کشتوکالی له ولاتیکه وه بۆ ولاتیکی تر به پینی پیوستی و بارودۆخی ئابوری و ژینگهیی جیاوازه. ئامانجی سههرهکی بریتیه له هینانه دی هاوسهنگی له نیوان پیداویستیهکانی جوتیاران و ئابوری نیشتمانی و دهسته بهرکردنی دابینکردنی خۆراکی گونجاو بۆ دانیشتوان.

بیگومان سیاسهتی پون و دور مهودا کاریگهری زۆری ههیه له سههر کشتوکال، وهکو دابینکردنی سههرچاوهی ئاو و پالپشتی کشتوکالی و پلانی دورمهودا و چونهتی به بازارکردنی بهروبومهکانی کشتوکالی و چه نندین بابهتی تر. دهتوانین پیناسهیهکی کورتی بۆ بکهین: بریتیه له کومه لیک کردار له لایه ن حکومه ته وه که کومه لیک چاکسازی کشتوکالی گونجاو له خو دهگریت، که به هویه وه دهتوانریت گه وره ترین ئەندازه له خو شگوزهرانی دابین بکریت بۆ ئەوانه ی که له بواری کشتوکالدا کارده که ن، له ریگه ی زیادکردنی به ره مهینان و فراوانکردنی روبه ره کشتوکالییه کان و چاککردنی جووری به ره مه و زیادکردنی به ره مه مداری دۆنم و به ره مه مدار (خیات، 2005، 305).

سیاسهتی کشتوکالی ئەوه یه که پلانت هه بیت چی ده چی نی و بۆچی ده چی نی؟ ئایا پلانت هه یه بۆ ساغکردنه وه ی به ره مه کانت؟ هه لبه ته ئەوه له کوردستان تا ئیستا وه ک پیوست بونی نییه. زۆر جار جوتیاران به ره مه ی زۆریان هه یه و له کاتی پیگه شتنیدا به ره مه که ی ساغ نابیته وه و پاره ناکات ئەوه به ره نه جانی بی پلانی نه بونی سیاسهتی کشتوکالییه، به لام له به شیکی شاره کان تاراده یه ک بازاری کشتوکالی روی تیکرده وه، بۆ نمونه له پینجوین و شاره زور به هوی ئەوه ی که کشتوکال زور ده کريت، بازارگانه عه ره به کان له باشوری عیراقه وه روی تیده که ن بۆ کرینی به ره مه کشتوکالییه کان، به لام له سنوری قه زای رانیه ئەو بازاره کشتوکالییه دروست نه بوه به به هوی ئەوه ی که بری به ره مه ی زۆرمان له به رده ستدانییه و جوتیاره کان خویان هه ولی ساغکردنه وه ی به ره مه کانیا ن دهن (پیرۆت، 2023، چاوپیکه وتن).

له گه ل ئەوه شدا پالپشت به یاسای ژماره (4) ی پاراستن و په ره پیدانی به روبومی کشتوکالی حکومه تی هه ریمی کوردستان کومه لیک هه نگاو له ناوچه که نراوه به لام له ئاست خواست و پیوستیهکانی ناوچه که نه بوه، ئەوانیش دروستکردنی عه لوه بۆ ساغکردنه وه ی به ره مه ناو خوییه کان و کۆگای ساردکه ره وه بۆ پاراستنی به ره مه خۆراکیه کان و دانانی سایلوی گه نم له چوارقورنه و دروستکردنی خانوی پلاستیکی (ره سول، ئەوانی تر، 2016، 211) له ئیستادا له قه زای رانیه (683) خانوی پلاستیکی و (2) خانوی مه لتی سپان هه یه و روبه ری (134.17) دۆنم ده گریته وه که سالانه (1156) تون خه یار و سه وزه به ره مه ده هینیت (ب.گ. کشتوکالی راپه رین، هۆبه ی باخدار، 2022) به کورتی سیاسهتی کشتوکالی چه ند لایه نیک له خو ده گریت، (حسن، 2015، 76-78) له وانه:

أ) پشتگیری و یارمه‌تی دارایی: پیشکەشکردنی پشتگیری دارایی و یارمه‌تی راستەوخۆ بۆ جوتیاران، جا له رینگه‌ی پیدانی بره‌ پاره‌ی داراییه‌وه بیت یان ئاراسته‌کردنی پشتیوانی بۆ باشترکردنی ژیرخانی کشتوکالی.

ب) به‌بازارکردن و هه‌نارده‌کردن: په‌ره‌پیدانی سیاسه‌ته‌کان بۆ ئاسانکاری کاره‌کانی بازارکردن و هه‌نارده‌کردن بۆ به‌ره‌مه‌ کشتوکالییه‌کان و هاندانی هه‌نارده‌کردن و هاندانی بازاره‌ نیوده‌وله‌تییه‌کان.

پ) ته‌کنه‌لۆژیای کشتوکالی: پشتگیری و هاندانی وه‌رگرتنی ته‌کنه‌لۆژیای سه‌رده‌م له کشتوکالدا بۆ باشترکردنی به‌ره‌مه‌هێنان و که‌مکردنه‌وه‌ی تیچونه‌کان.

ت) به‌رپوه‌بردنی سامانی سروشتی: په‌ره‌پیدانی سیاسه‌ت بۆ پاراستنی زه‌وی و ئاوی کشتوکالی و پاراستنی ژینگه‌ی کشتوکالی.

ج) ریکخستنی بازار: دانانی چوارچۆیه‌یه‌ک بۆ ریکخستنی بازاره‌ کشتوکالییه‌کان، له‌وانه‌ش دانانی نرخ و کۆنترۆلکردنی پیداوایستییه‌کان بۆ دلنیا‌بون له سه‌قامگیری بازار.

4. زیادبونی ژماره‌ی دانیشتوان و دابه‌شبوونیان و گه‌شه‌ی شارنشین.

دابه‌شبون و پیکهاته و ئاستی گۆزه‌ران و شارستانیه‌ت و بیروباوه‌ری ئایینی دانیشتوانی هه‌ر ناوچه‌یه‌ک رۆلی گه‌وره‌یان له‌به‌ره‌می کشتوکالییدا هه‌یه، هه‌روه‌ک چۆن گه‌شه‌ی دانیشتوان و زیادبونی خواست له‌سه‌ر خۆراک کاریگه‌رییه‌که‌ی گه‌وره‌تر و زیاتر کردوه (هارون، 2000، 107)، له‌خشته‌ی (2) زیادبون و گه‌شه‌ی دانیشتوان له‌قه‌زای رانییه‌ به‌دی ده‌که‌ین، له‌سالی 2002 ژماره‌ی دانیشتوانی ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه (16243) که‌س بوه و له 2009 (30124) که‌س زیادیککردوه‌ئه‌م ژماره‌یه‌ له‌ماوه‌ی سالانی (2002-2020) گه‌یشتۆته (104111) که‌س، گه‌شه‌ی دانیشتوان په‌یوه‌سته به‌ باشتربونی ئاستی ئابوری و ره‌وشی ته‌ندروستی و کۆچه‌وه، به‌تایبه‌تی کۆچی گۆندنشینان بۆ سه‌نته‌ری شاری رانییه. گومانی تیدا نییه‌ زیادبونی ژماره‌ی دانیشتوان کاریگه‌ری راسته‌وخۆی له‌سه‌ر زیادبونی خواست له‌سه‌ر خۆراک هه‌یه به‌جۆریک تا دانیشتوان زیاتر بیت داواکاری له‌سه‌ر خۆراک و به‌ره‌می ناوخوا‌یی زیاتر ده‌بیت.

خشتهی (2)

ژمارهی دانیشتوانی قهزای رانیه له ماوهی سالانی (2002-2020)

ژمارهی زیادبو	رێژهی گهشه	ژمارهی دانیشتوان	سال
-	2.1	162434	2002
30124	2.1	192558	2009
73987	2.9	266545	2020
104111			2020-2002

کاری توێژهراڤشت بهست به:

سالمح انور محمد، (2022) ئاراستهکانی گهشهی شارنشینیی له ئیدارهیی راپهرین، (ماستهنامه)، زانکۆی راپهرین، کولێژی زانسته مرۆفایه تییهکان، بلاونه کراوه، لا 22.

گهشه و فراوانبوونی شارهکان هۆکارن بۆ کهمکردنهوهی زهوی کشتوکالی ئهوهش له ئهجامی پرۆسهی بهدیگرتهی شارهوه دروست دهییت، کاتیک شار فراوان دهییت و گوندهکان دهگریتهخۆ، گوندهکان سهراچاوهی خۆراک و بهرهمه کشتوکالیهکانن، بهلام به پێی تییهربوونی کات بهشداربوونیان ئاراستهیی پیشهیی کشتوکالییان دهگۆریت بۆ پیشهیی شارستانی (سعید، 2011، 164).

به تیپامان له خشتهی (3) بۆمان دهردهکهویت، پوبهری زهوی کشتوکالی سال له دواي سال له کهمبوونه و هدايه، بۆ نمونه له سالی (1990 بۆ 2000) به رێژهی (22.23%) کهمی کردوه، که زۆرتین پوبهره له و ماویه دا ئه مهش په یوه سته به باودۆخی هه ری می کوردستان، چونکه له بۆشایی یاساییدا بوه به هۆی شهری ناوخوای لایه نه کوردییهکان، ئه مهش هه لی فراوانی یه کهی نیشه ته جیبونی رهخساندوه، هه روه ها له (2000 تا 2014) به رێژهی (13.6%) زهوی کشتوکالی که م ده بیته وه، له ماوهی سالانی (1990-2023) دا زهوی کشتوکالی به رێژهی (20%) که می کردوه.

خشته‌ی (3)

رۆبه‌ری زه‌وی کشتوکالی قه‌زای رانیه له‌ماوه‌ی (2023-1990)

سال	رۆبه‌ری زه‌وی کشتوکالی/دۆنم	رێژه‌ی گۆرپان
1990	143.916	-
2000	111.904	%22.23
2014	81.794	%13.6
2023	70.339	%11.6
2023-1990		%20.4

کاری توێژه‌ران پشت به‌ست به:

1. محمد قادر په‌سول و ئەوانی تر، 2016، ره‌وشی کشتوکالی له‌قه‌زای رانیه (1996-2014) به‌رۆبومی رۆده‌کی به‌نمونه، گۆفاری زانکۆی راپه‌رین، سالی (3) ژماره (6) ی 2016، لا 229.
 2. به‌رێوه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکالی راپه‌رین، به‌رێوه‌به‌رایه‌تی پلان و ئامار، به‌شی ئامار، بلاونه‌کراوه، 2023.
- هۆکاری که‌مبونه‌وه‌ی رۆبه‌ری زه‌وی کشتوکالی په‌یوه‌ندی به‌ فراوانبونی شاره‌کان له‌سه‌ر حسابی زه‌وی کشتوکالی بوه به‌دروستکردنی باخ و قیلا بۆ مه‌به‌ستی خوشگوزهرانی خیزانیه‌وه. ئەگه‌ر له‌بارودۆخی ئیستای قه‌زای رانیه برۆانین به‌رۆنی ئەوه ده‌بینریت کۆمه‌لیک باخی زۆر به‌ش‌یوه‌ی هه‌رهمه‌کی دروستکراون، که ئامانج تیئاندا بۆ خوشگوزهرانییه نه‌ک زیادکردنی به‌رۆبومی خۆراک، هه‌لبه‌ته ئەمه‌ش زیان له‌ بپی به‌ره‌می خۆراکی ده‌دات له‌ ناوچه‌که و هه‌ریمی کوردستان.
5. **رێگای گواستنه‌وه:**

هۆیه‌کانی گواستنه‌وه کاریگه‌ری گه‌وره‌ی هه‌یه له‌سه‌ر جوړو قه‌باره‌ی به‌رۆبومی کشتوکالی و هۆکاریکی سه‌ره‌کییه بۆ گه‌یانندی به‌رۆبومه کشتوکالییه‌کان به‌ بازار. چه‌مکی گواستنه‌وه چوارشت له‌خۆده‌گریت (تۆره‌کان، ئامرازه‌کان، جوڵه، خه‌رجیه‌کان) گواستنه‌وه کاریگه‌ریه‌کی زۆر ده‌کاته سه‌ر چالاکی کشتوکالی، چونکه ناوچه‌کانی به‌ره‌مه‌ینان ده‌به‌ستیتنه‌وه به‌بازاره‌کانی به‌کاربردن سه‌رباری گواستنه‌وه له‌ناو کیلگه‌کان. په‌یوه‌ندی نیوان بازار و گواستنه‌وه

زۆر پتهوه، چونکه باشی گواستنهوه دهبیته هۆی کردنهوهی بازاری تازه و فراوانبونی بازارهکان له بهردهم بهرهمه کشتوکالییهکان، بهمهش چالاکی کشتوکالی گهشهدهکات وپیشدهکهوی. سهبارهت بهرهوشی ریگابان لهقهزای رانیه، تهنه(175) کم ریگای قیرتاوبوه لهپیش راپهپینه مهزنهکهی ئازاری 1991، بهلام لهئیستادا له(251.8) کم ریگای قیرتاوگراوهیه لهسنوری قهزاکه، خستهی(4) ئهوهی تر ریگا خۆله. ریگا قیرتاوگراوهکان بهزۆری ئه و ریگایانهن که لهراپردودا ئهجامدارون و دروستکراون، ههندیكجار نۆژهنکراونهتهوه، سهرهپای ئهوه کوالیتی ریگاکان خراپن و تهسکن، پانی ریگاکان(7.5)مهتره و یهک رپههون، تهنه بهشیکیان نهبیته دو رپههون، ریگاکان خزمهتگوزاریان نییه یاخود کهمه (رهسول و ئهوانی تر، 2016، 209)، ریگه لاههکییهکان بۆ سهرکیلگه کشتوکالییهکان تهنه ریگهی خۆلین و سالانه پیوستیان به چاککردنهوه ههیه. زۆربونی ریگا قیرتاوگراوهکان، بههۆی زۆربونی هۆکارهکانی هاتوچوو زیادبونی دانیشتون، چونکه بهردهوام پیوستی بهریگای نوێ و خیراتر ههیه و دانیشتون پیوستیان به گواستنهوهی خیرا و گونجاو ههیه، ئه م ریگایانهی ههن کاریگهری زۆریان ههیه لهسه زۆربونی پوداوهکان و بهرزبونهوهی رپژهی مردوان به هۆی ریگا خراپهکانهوه.

خستهی(4) ریگا قیرتاوگراوهکانی قهزای رانیه

دریژی/کم	ناوی ریگا
33.8	رانیه - زینوی وهرتی
30	رانیه - بیستانه
65	رانیه- باليسان
11	رانیه- دهربهند
112	ریگای گوندهکان
251.8	کوی گشتی ریگا قیرتاوگراوهکان

سهرچاوه:

1. بهرپهوهبرایهتی ریگابانی ئیدارهی راپهرین، بهشی پلان و ئامار، 2023، بلاونهکراوه
2. محمد قادر رهسول و ئهوانی تر، 2016، رهوشی کشتوکالی لهقهزای رانیه(1996-2014) بهروبومی روهکی بهنمونه، گۆفاری زانکۆی راپهرین، سالی(3) ژماره(6)ی 2016، لا 208.

باسی سیبهم: دابه شیبونی شوینی زهوی کشتوکالی له ناوچهی لیكۆلینهوه و کاریگهری له سههر به رهه می کشتوکالی.

دابه شیبونی شوینی زهوییه کشتوکالییهکان و چۆنیتهی به کارهیتانیان رۆلینان ههیه له دیاریکردنی جۆر و بری به رهه مه کشتوکالییهکان، له بهرئهوه گرنه ئاماژه به دابه شیبونی باخه هه رهه مه کییهکان بکهین به گوێرهی سهنتهری ناحیهکان و ئهو کاریگهریانهش بخهینه رو که دروستی دهکن.

یه کهم: دابه شیبونی جوگرافی باخه هه رهه مه کییهکان له ناوچهی لیكۆلینهوه.

دابه شیبونی باخه هه رهه مه کییهکان ناچونیه که و داتاکانی ئهو بوارهش ورد نییه و گۆرانکاری زۆری تیدا به دیهاتوه، ئهو داتایانهش هه مو شوینهکانی نه گرتوتهوه، سهنتهری قهزا و ناحیهی سههرکه پکان کیومال نه کراوه، تاکو بزانیته ژماره ی ئهو باخه هه رهه مه کییهکانه چهندن، له ماوه نیوان (2014-2023) باخی تری هه رهه مه کییهکانی زۆر زیادی کردوه، به لام هه مویان تۆمارنه کراون، چونکه دهزگا فهرمیهکانی ئهو بواره رایانگه یاند به هۆی بارودۆخی جهنگی دژی داعش و قهیرانی ئابوری و سههره لانی نه خۆشی کۆرۆنا نه توانراوه تهواوی زانیارییهکانی سهبارته به باخه هه رهه مه کییهکان کۆبکریتهوه، له بهرئهوه به گوێرهی ئهو داتایانه شیکردنهوه بۆ بابه ته که دهکن.

دابه شیبونی باخه هه رهه مه کییهکان له سنوری قهزای رانییه به پێی خستهی (5) بهم شیوهیهی خوارهوهیه:

1. چوارقورنه: روهریکی فراوانی ههیه و (62) گوند له خۆ دهگریت و کۆی روهبری زهوی کشتوکالی به گوێرهی داتاکانی سالی (2023) دهگاته (21740) دۆنم و (8945) دۆنمی بهراوه و (12795) دیمیه. له سنوری ناحیهی چوارقورنه (423) باخ ههیه، که (38) باخیان پێگه پیندراوه و (385) باخی هه رهه مه کییه، که باخه هه رهه مه کییهکان به پێژهی (5.6%) ی کۆی روهبری زهوی کشتوکالیان داگیر کردوه.

2. سهنتهری قهزاو ناحیهی سههرکه پکان: روهریکی فراوان له سنوری سهنتهری قهزا ئاوه دانیه، چونکه شاری رانییه گه ورهترین شاری ناوچه کهیه، (54) گوند له خۆ دهگریت، روهبری زهوی کشتوکالی (15739) دۆنمه و (5629) دۆنمی بهراوه و (10110) دۆنمی دیمیه، به پێژهیهکی زۆر کهم باخه هه رهه مه کییهکان تۆمارکراون له بهر ئهو هۆکارانهی پیشتر باسمان کرد، به لام ئهوهی زانراوه (43) باخی پێگه پیندراوه ههیه و (113) باخی هه رهه مه کیش تۆمارکراون، کۆی روهبری باخی هه رهه مه کییهکان دهگاته (363.23) دۆنم، ئه مهش به پێژهی (2.3%) کۆی زهوی کشتوکالی سهنتهری قهزای رانییه ده داده نریت.

3. حاجیاوا: پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی له حاجیاوا (16592) دۆنمه، له‌و ژماره‌یه (7270) دۆنمی زه‌وی کشتوکالی به‌راوه و (9322) دۆنمی زه‌وی کشتوکالی دیمیه. له‌سنوری حاجیاوا (271) باخ هه‌یه و (6) باخیان پیگه‌پیدراوه و (265) باخ هه‌رهمه‌کیه، که پوبه‌ری باخی هه‌رهمه‌کی ده‌گاته (819) دۆنم واته به‌ریژه‌ی (4.9%) ی زه‌وی گشتی کشتوکالی داگیرکردوه.

4. بیتواته: ناوچه‌یه‌کی شاخاوییه و به‌زۆری دانیش‌توانه‌که‌ی به‌کاری کشتوکالییه‌وه سه‌رقالن وه‌روه‌ها (32) گوند له‌خۆده‌گریت و پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی بریتیه له (28020) دۆنم، که (4895) دۆنمی به‌راوه و (23125) دۆنمی دیمیه. له‌سنوره‌که (1693) باخ هه‌ن، که گشتیان هه‌رهمه‌کیین، ئەمه‌ش په‌یوه‌سته به‌بارودۆخی کومه‌لایه‌تی ناوچه‌که، چونکه زۆرینه‌یان گوندنشین و باخه‌کانیش ده‌که‌ونه چوارچیوه‌ی ئەو گوندانه، پوبه‌ری ئەو باخانه ده‌گاته (3765) دۆنم، که (13.4%) ی کۆی پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی ده‌گریته‌وه، ئەمه‌ش فراوانترین پوبه‌ره له سنوری قه‌زای رانیه، که باخه هه‌رهمه‌کیه‌کان داگیریان کردییت.

خشته‌ی (5) نیشاندانی ژماره و پوبه‌ری باخ له‌سنوری قه‌زای رانیه - 2014

ز	شوین	ژماره‌ی باخ		پوبه‌ری باخ / دۆنم	
		هه‌رهمه‌کی	به‌مۆله‌ت	هه‌رهمه‌کی	به‌مۆله‌ت
1	رانیه	113	43	363.22	221
2	چوارقورنه	385	34	1227.12	288
3	حاجیاوا	265	6	819.2	37
4	بیتواته	1693	0	3765.02	0
5	سه‌رکه‌پکان	0	14	0	91
	کۆی گشتی	2456	97	6174.56	637

سه‌رچاوه: کاری توێژه‌ران پشت به‌ست به‌ پاشکۆی (2) و (3)

به‌گشتی ژماره‌ی باخه‌کان له‌سنوری قه‌زا (2553) باخه و (97) باخی مۆله‌تدراوه و (2456) باخی هه‌رهمه‌کیه، کۆی پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی له قه‌زای رانیه ده‌گاته (86274) دۆنم و کۆی پوبه‌ری زه‌وی باخه‌کان ده‌گاته (7411) دۆنم، (6174) دۆنم باخه هه‌رهمه‌بیه‌کانن، له‌کۆی پوبه‌ری گشتی باخه‌کان ریژه‌ی (8.5%) و باخه هه‌رهمه‌کیه‌کانیش به‌ریژه‌ی (7.1%) ی پوبه‌ری زه‌وی کشتوکالی له سنوری قه‌زای رانیه داگیرده‌کن.

به دانييايه وه ئهم ژمارانه ئه گهر كيو مائل كر دنيكي دروست و وردى بو بكره ته وه گورانكارى زورىان به سه ر داديت، چونكه له ئيس تادا ئه وهى ده بيبين به شيوه يه كى به رچاو باخه كان له زياد بوندان به تاييه تى ئه و باخانه ي كه هه ر هه م كيين و هچ رينگه پيدانكي فه رميان له لايه ن حكومه ته وه نيه.

دوهم: كارى گه رى باخه كان له سه ر كه م بونه وهى به ره مه ي كشتوكالى له ناوچه ي ليكولينه وه

به گشتى باخه كانى سنورى قه زاي رانيه دو جورن، هه يانه مؤله تى هه يه و مه به ست لى به ره مه كه سالانه چه ندين تون به ره مه ي جوراو جور ده خه نه بازاره وه، به لام به شيكيان باخى بى مؤله تن واته هه ر هه م كين، كه ته نها بو مه به ستى خو شگوزه رانى خاوه نه كان و پر كردنه وهى كه ميك له پيداويستيه كانى خيزانه، باخه هه ر هه م كيه كان له چه ند لاوه كارى گه ريان هه يه كه برى تين له: (البوتانى، 2023، چاوپيكه وتن).

1. روبه ره كه ي كه مه و به ويستى خو ي ده يروينى و به ره مه ي ستراتي جى ناچينيت.
2. روبه ريكي زور داگير ده كات و هه نديك سال هيج به روبوميكي لى ناچينيت.
3. به ره مه ته نها به شى خو ي ده كات و هه نديك جار هيج سو دى نيه و نابيته پر كردنه وهى خواست و پيداويستيه خو را كيه كانى دانشتوان.

به گشتى كوى روبه رى زهوى كشتوكالى له قه زاي رانيه ده گاته (86274) دوئم و كوى روبه رى زهوى باخه كان ده گاته (7411) دوئم، (6174) دوئم باخه هه ر هه م بيه كان، كه واته ئه گه ر:

(أ) (6174) دوئم زهوى باخى هه ر هه م كى بو به ره مه ي زستانه به كار به يترى ت، تواناي يه ك دوئم له به ره مه مه ينانى دانه ويله يان گه نم وه ستاوه له سه ر جورى گه نمه كه له باشتري ن حاله تدا (1200) كگم به ره مه مه ينينت و له خراپترين بارودوخدا (800-900) كگم ده بيت. (محمود، 2023) كه واته تويزه ران كه مترین حاله ت بو خستنه رو وه ر ده گرن، كه ئه گه ر تواناي به ره مه دارى يه ك دوئم (800) كگم بيت، ئه وا تواناي به ره مه مه ينانى (6174) دوئم له سالى دا ده گاته (4939200) كگم واته نزى كه ي (5000) تون دانه ويله، ئه گه ر برى به رك كه وته ي تاك بو هه ر مانگيك (9) كگم بيت، ئه وا ئه و بره به شى (548800) كه س خو راك بو هه ر مانگيك دابين ده كات و ئه گه ر هه ر خيزانتيك له (6) كه س پي كه اتبى ئه وا برى به ره مه مه اتوى ئه و زه ويانه ي كراونه ته باخى هه ر هه م كى به شى زياتر له (91467) خيزان ده كات، ئه گه ر بو سالىك هه ژمار بكرى ت ئه وا ئه و بره ي به ره مه ده توانيت خو را كى گه نم بو (45733) كه س و (7622) خيزان دابين بكات، كه ده گاته زياتر شه ش يه كى دانىشتوانى سنورى ناوچه ي ليكولينه وه به و ئه ندازه ي كه هيج گه نم و ئارديك له ده ره وه هاورده نه كات.

ب) (6174) دۆنم زهوی باخی هه‌ره‌مه‌کی بۆ به‌ره‌می هاوینه به‌کاربه‌ئیریت، به‌دڵنیاویه‌وه جۆره‌کانی به‌روبومی هاوینه جۆراوجۆرن و هه‌ریه‌کیک له جۆرانه توانای برشتیان له‌و خاکانه جیاوازه، گومانی تیدا نییه کردنی ئه‌و زهویانه به‌به‌ره‌میکی گرنگ ده‌بیته پرکردنه‌وه‌ی که‌لینی خوراک، له‌جیاتی ئه‌وه‌ی له‌ده‌ره‌وه خوراک به‌ئین، ده‌توانین له‌ناوخۆ و له‌سنوی قه‌زادا پری بکه‌ینه‌وه، ئه‌گه‌ر به‌ دروستی زهوییه کشتوکالییه‌کان بۆ به‌ره‌مه‌ئینانی کشتوکالی به‌کاربه‌ئین.

سه‌بارت به‌ده‌ستکه‌وتنی زانیاری (100) فۆرمی راپرسی و ده‌ستخستنی زانیاری دابه‌شکرا به‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی باخیان هه‌یه، له‌م فۆرمانه‌ ته‌نها (70) فۆرم گه‌رایه‌وه و به‌شیک له‌ ده‌ره‌نجامی فۆرمه‌که، که له‌پاشکۆی (4) ئاماژه‌ی پیکراوه، به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه بوه:

1. سه‌بارت به‌پیشه‌ی فه‌رمی خاوه‌ن باخه‌کان: له‌کۆی (70) خاوه‌ن باخ، (30%) یان مامۆستا و (36%) فه‌رمانبه‌ری تر و (14%) کاسب و (20%) ی جوتیار بون، که‌واته به‌ره‌مه‌ئینانی ئه‌و زهویانه به‌شیوه‌یه‌کی نازانستی به‌رپۆده‌چیت، چونکه ته‌نها ئه‌وانه‌ی شاره‌زاییان له‌بواری کشتوکالی هه‌یه و جوتیارن ته‌نها (20%) ی کۆی به‌شداربووان پیکده‌هین، ئه‌مه‌ش ده‌بیته هۆکاری که‌م به‌ره‌مه‌ئینان بۆ مه‌به‌ستی خستنه‌بازاره‌وه.

2. پوبه‌ری باخه‌کان: زۆرینه‌ی باخه‌کان پوبه‌ریان که‌مه، که‌ ناگاته دۆنمیک. (41%) ی باخه‌کان پوبه‌ریان که‌متره له‌دۆنمیک، هه‌روه‌ها (36%) ی پوبه‌ری باخه‌کانیان له‌نیوان (1-2) دۆنمدایه، (9%) ی پوبه‌ره‌کانیان له‌ نیوان (3-4) دۆنمه و (14%) ی پوبه‌ره‌کانیان له‌سه‌روی (4) دۆنمه‌وه‌یه.

3. سه‌بارت به‌بونی به‌ره‌م و جۆری به‌ره‌م: به‌گشتی باخه‌کان تایبه‌ت نه‌کراون به‌یه‌ک جۆر له‌به‌ره‌م به‌لکو هه‌مه‌جۆرن، نه‌ک هه‌ر بۆمیوه به‌لکو بۆ مه‌به‌ستی سه‌وزه‌وات و به‌خیوکردنی مریشکی خۆمالیش سودی لیۆره‌ده‌گرن، به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی سنوردار نه‌ک به‌رفراوان، باخه‌کانی سنوری قه‌زای رانیه به‌زۆری تیکه‌لن، به‌جۆریک ریزه‌ی (84%) پیکه‌ئیناوه و هه‌نار که (10%) به‌شیی که‌می تایبه‌ته به‌هه‌نجیر و تری که (6%) ده‌بیت، هه‌مو باخه‌کانی سنوره‌که به‌ره‌میان هه‌یه، به‌لام به‌ره‌مه‌کان له‌شوینیکه‌وه بۆ شوینیکی تر له‌ روی چه‌ندییه‌اتی و چۆنیه‌تییه‌وه وه‌ک یه‌ک نین.

4. ئامانج و مه‌به‌ستی باخه‌کان: ئه‌وه‌ی گرنگ بیت لیره ئاماژه‌ی پری بکه‌ین ئه‌وه‌یه زۆرینه‌ی ئه‌و باخانه‌ی له‌سنوره‌که‌دا بونیان هه‌یه بۆ چه‌مه‌به‌ستیک به‌ره‌مه‌ده‌هینریت؟ بۆ مه‌به‌ستی بازرگانی و قازانجه یاخود ته‌نها بۆ کات به‌سه‌ربردن و خۆشی خیزانه؟ لیره‌دا پشت به‌ست به‌ راپرسی و ده‌ستخستنی زانیاری، ئه‌وه‌مان بۆ رۆنده‌بیته‌وه، که ته‌نها (27%) ی به‌شداربووان باخه‌کانیان بۆ مه‌به‌ستی قازانج په‌ره‌پیده‌ده‌ن و (73%) ی باخه‌وانه‌کان به‌ره‌مه‌کانیان ته‌نها بۆ خیزان و که‌سوکاریانه. هه‌روه‌ها (64%) کۆی گشتی به‌شداربووان بونی باخه‌که‌یان ته‌نها بۆ مه‌به‌ستی خۆشی

و كات به سه ربردنی خۆيانه، (10%) بۆ قازانج باخه كان به ره مه ده هینن، به لام (26%) ی باخیان هه یه بۆ قازانج و خۆشی.

به تیرامان له و داتایه ئه وه رۆن ده بیته وه كه زۆرینه ی ئه و زه و بیانه ی بۆ مه به ستی باخ به کار دین، نابنه هۆکاری گه شه سه ندن و زۆر بونی به ره مه ی ناوخۆ له بازاره كان، هه ربۆیه بازاره كان پریانه له به ره مه ی دهره کی و هاورده به تایبه تی (ئیرانی و سوری و تورکی).

سپیه م: توانای به ره مه مداریی زه ویی کشتوکالی له قه زای رانیه:

ده شتی بیتوین (رانیه) ئه و ده شته فراوان و گرنگه یه كه زۆرینه ی خاکی قه زای رانیه ی پیکهیناوه و درێژییه که ی له خۆره لاته وه بۆ خۆرئاوا (30) کم و پانییه که ی له نیوان (20-30) کم دایه و کۆی رۆبه ره که ی ده گاته (800) کم 2، هه روه ها نزیکه ی (280) کم 2 که وتوته ژیر ئاوی دهریاچه ی دوکانه وه (اسماعیل، 2015، 18)، به گشتی خاکی ناوچه ی لیکۆلینه وه دابه ش ده بیته بۆ سه رخاکی کشتوکالی و خاکی له وه رگا، ئه و خاکی بۆ کشتوکالی به کار دیت زۆر به ی ناوچه ی لیکۆلینه وه ده گریته وه و توانای ئه وه ی هه یه زۆر به ی به ره مه کشتوکالییه کانی تیدا بچینریت، به لام خاکی ناوچه شاخاوییه کان، خاکی ته کن و له بارنن بۆ کشتوکال، به لام گونجاون بۆ له وه رگایی سروشتی (اسماعیل، 2015، 23).

باسی چواره م: ریکار و شیوازه کانی دانانی سنور بۆ به رته سک کردنه وه ی زه وی کشتوکالی

دیارده ی دروستبونی باخه هه رمه کییه کان و زیادبون و فراوان بونیان له داها تودا ده بیته له مپه ر له به رده م په ره پیدان و گه شه کردنی کشتوکال، دهره نجامی ئه وه ش که مبنه وه ی خۆراک و دروستبونی مه ترسیه بۆ سه ر ئاسایشی خۆراک، لیره دا پیویستمان به کۆمه لیک ریکاری دروست هه یه، تا بتوانین کیشه ی که مبنه وه ی خۆراک و به ره مه ی ناوخۆیی چاره سه ر بکه یین.

یه که م: به رزکردنه وه ی ئاستی رۆشنبیری جوتیار له بواری کشتوکالی.

جوتیار کۆله که ی به رهودان و وه به ره یانی کشتوکالییه، پیویسته جوتیار شاره زای وردی هه بیته له سه ر ئه و به ره مه کشتوکالییه که ده یه وی رهنیوی به ینی، هۆشیاری جوتیار وابه سته ی جۆر و بری ئه و به ره مه یه که به ره مه ی ده هینن، به دره له روداوه سروشتیه نه خواسته راوه کان، رۆشنبیری جوتیار به کۆمه لیک لایه نه وه:

1) حکومه ت و ریکخراوه کانی کشتوکال:

کۆمپانیاکانی بواری کشتوکالی له پیناوی فرۆشتتی به‌ره‌می کشتوکالی بۆ ئه‌وه‌یه، که جوتیاره‌کان به‌ره‌می باشیان هه‌بیت، به‌شیکیان سه‌ره‌پرشتیاران هه‌یه و پینمای تایبه‌تی جوتیاران ده‌که‌ن بۆ به‌رامبه‌ر له پیناوی ئه‌وه‌ی که به‌ره‌می خۆیان به‌بازاربه‌که‌ن، ئه‌وه‌ی کاریگه‌ری زۆری له‌سه‌ر گه‌یاندنی زانستی نوێ به‌ جوتیاران یان گۆرینی ئه‌و پڕیگه‌ کۆنه‌ی کشتوکال هه‌بوه، به‌لام وه‌ک حکومه‌ت فه‌رمانگه‌کانی له‌و ئاسته‌دا نه‌بون که به‌رده‌وام خولی راپه‌رینان به‌که‌نه‌وه، ئیستا فه‌رمانگه‌کانی پینمای ته‌نها پینمای جوتیاران ده‌که‌ن له‌سه‌ر ئه‌و به‌ره‌و پینچوانه‌ی که هه‌ن، به‌لام فه‌رمانگه‌کانی پینمای بێنازترین فه‌رمانگه‌ن، چونکه فه‌رمانبه‌ر و ئوتومبیل و توانای پینویستیان نییه بۆ ئه‌وه‌ی بچنه‌ لای جوتیاران و خولیان بۆ به‌که‌نه‌وه، هه‌ر له‌به‌رئه‌مه‌ش وه‌ک حکومه‌ت و وه‌زاره‌تی کشتوکال له‌وه‌دا به‌دنیایه‌وه که‌مه‌رخه‌م بون و نه‌یان‌توانیوه له‌ ئاستی خواست و پینویستی جوتیاراندا، له‌ ده‌قه‌ری رانیه‌ رۆلی حکومه‌ت و ریکخراوه‌کان که‌مه‌تره، به‌لام له‌ ده‌وک و گه‌رمیان و هه‌ولێرو جیاوازه‌وه، ریکخراوی جیاواز هه‌بون ئیشیان له‌سه‌ر کردوه، بۆ نمونه ریکخراوی (HIZ، جاکای یابانی) چه‌ندین ریکخراوی تر، که کاریان له‌سه‌ر گه‌یاندنی پینمای تایبه‌ت بۆ جوتیاران کردوه، به‌لام له‌ سنووری ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه که‌مه‌تر رۆلی ریکخراو له‌مه‌دا هه‌بوه زیاتر کۆمپانیا و نوسینگه‌ی کشتوکالی بوه. له‌روی فه‌رمانگه‌شه‌وه که‌موکورتی زۆری هه‌بوه رۆلیکی که‌میان هه‌بوه، به‌لام له‌ ئاستی پینویستدا نه‌بوه. (پیرۆت، 2023).

له‌به‌رئه‌وه خولی به‌رده‌وام و پینمای به‌ جوتیاران به‌شێوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه ئاستی هوشیاری جوتیار به‌رزتر ده‌کاته‌وه به‌جۆریک ئاشنا ده‌بیت به‌پڕیگه‌ تازه‌کان و کیشه‌کانی کشتوکال، ئه‌مه‌ش پالنه‌ره تاجوتیار له‌بواره‌که‌ی خۆیدا هه‌له‌ نه‌کات و جۆر و کوالیتی به‌ره‌م باشتر بکات و خۆراکی پینویست بۆ بازاره‌کان بخره‌وه.

2) چه‌زو ئاره‌زوی جوتیار:

گومانی تیدا نییه چه‌زو خولیاوی جوتیار پالنه‌ره بۆ ئه‌وه‌ی بگه‌ریت به‌دوای شێوازی نوێ و دوباره‌نه‌کردنه‌وه‌ی هه‌له‌کانی رابردو، له‌ئیستادا ته‌کنه‌لۆجیا و ئه‌نته‌رنیته‌ پڕیته‌ی له‌ مه‌عریفه‌ و زانستی جۆراوجۆر، پینویسته جوتیار ئاشنا بیت به‌ به‌کاره‌یتانی ئه‌نته‌رنیته‌ له‌پیناوی به‌ره‌و پینبهردنی کێلگه‌که‌ی و زیادکردنی به‌ره‌م و باشتکردنی جۆروکوالیتی به‌ره‌می کشتوکالی.

دوهم: ئاودیتری دروستا به‌پینی پینویستی کشتوکالی:

ئاودان بۆ روه‌ک پینویستتیه‌کی چه‌تمییه، به‌لام پینویسته به‌گۆیره‌ی پینویستی روه‌ک بیت، زۆری ئاو له‌خاکدا نه‌خۆشی بۆخاک و روه‌ک ده‌هینیت، هه‌روه‌ها که‌می ئاوی زیانی هه‌یه، به‌لام باشتترین پڕیگه‌ بۆ ئاودانی روه‌ک له‌ ئیستادا پڕیگه‌ی دلۆپاندنه‌، که ئه‌ویش جۆری زۆره، شێوازی سۆنده‌کان جۆری جیاوازی هه‌یه شێوازی ئاودانی بالانیمان هه‌یه، ئاودان به‌دلۆپاندن زۆر گرنگه، به‌تایبه‌تی له‌کاتی

پيدانی په بين و دهرمانی پيوست، چونکه به فيرۆ ناچیت و پوهک سودی باشتر ليوه رده گريت (پيرۆت، 2023) بۆ ئەم مه به ستهش پيوسته لايه نه په يوه نديداره کان رينماي پيوست پيشكەش به جوتياران بكن له پيناو پاراستنی سه رچاوهی ئاوی سه رزهوی و به فيرۆنه دانی ئاو و باشترکردن و زياترکردن به رهه می كشتوكال.

سپيه م: په ره پيدانی زهوی كشتوكال:

په ره پيدانی كه رتی كشتوكالی له كار ه پيشينه كانی حكومه ته، چونکه سه رچاوهی خوراكیه و پالپشتیكي به هيزی ئاسایشی خوراك و نه ته وه بيه، له بهر ئه وه كه مه ترخه می له به ره و پيشبردنی كه رتی كشتوكال هوكاری داروخانی ئابوری و داهاتوی هه ر ولات و هه رييمكه، به تايبه ت هه رييمی كوردستان كه ناوچه يه کی داخراوه و نه كه وتوته سه ر هيج روهه ری ئاوييه وه، زور پيوستی به بوژاندنه وهی كه رتی كشتوكال و به رزكرنه وهی به رهه می ناوخواهی هه يه، تايبيه هوكاری به هيزبونی بنه ماكانی دهوله ت له داهاتودا، هه ربويه پروفيسوری ئاسایشی خوراك طلعت محمد طاهر بوتانی له (2022-11-25) پي باش بو ئەم ريكارانه بۆ په ره پيدانی كشتوكالی بگيريته به ر:

1. رينماي كشتوكالی و چالاكکردنی رۆلی له ئاراسته كردنی جوتياران و دانانی پلانتيكي توكمه و ته واو كار له گه ل داينکردنی داهات و دهرامه تی مرۆی پيوست بۆی.
2. پيدانی پيشينه ی كشتوكالی به جوتياران.
3. به ريوه بردنی به رده وام و چاوديريکردنی زهوی كشتوكالی و دهسته به رکردن و سوده رگرتن له زهوييه كانی ده وره به ری زيی بچوك بۆ چاندنی به روبومی پيشه سازی وهك كونجی و گوله به رۆژه.
4. دامه زراندن و په ره پيدانی كشتوكالی خوراكی له ناوچه ی ليكولينه وه.
5. چاندنی قاميشی شه كر و ته واو كردنی دروستکردنی كارگه ی به رهه مينانی شه كر له قه زاكه.
6. ته واو كردنی و په ره پيدانی ريگاكانی هاتوچۆ بۆ به سته وهی ناوچه ی ليكولينه وه به پاريزگاكان بۆ ساغکردنه وهی به رهه می كشتوكالیه كان.
7. پالپشتی جوتياران به دابه شكردی تو و په ين و سوته مه نی به نرخي پالپشتيكر او.
8. قه ره بوکردنه وهی جوتياران له ئه نجامی كاره ساته سروشتيه كان، وهك سوتانی به روبومه كان و فه وتانیا ن به هوی سه رماو گه رما و نه خووشی به پيی ياسای قه ره بوکردنه وه.
9. دانان و په يره وکردنی ياسای تايبه ت به به ريوه بردنی دهرامه ته كانی ئاو و چۆينه تی به كار هينانیا ن له قه زاكه.

كه واته بونی پلانی ستراتيحي حكومه ت و له پيشينه كردنی كاره كان له بواری كشتوكالی سه رچاوهی هه لسانه وه و په ره پيدانی كه رتی كشتوكال له هه رييمی كوردستان.

چوارهم: ناينده ی كشتوكالی ناوخواهی له قه زای رانيه

سال به سال قهبارهی داواکارییهکان به پێی زیادبونی ژمارهی دانشتوان زیاد دهکات، به تایبهتی زیادبونی نائاسایی دانشتوان، ئەمەش کاریگهري له سههر زیادبونی داواکاری له سههر خۆراک بۆ دانشتوان بهرزتر دهکاتهوه، ئەگەر ئەو برهه پێویسته نهتوانرێ له ناوخۆ پرېکریتهوه ئەوا به ناچاری پهنا بۆ هاورده دهبردريت، ئەمەش مهترسی بۆ سههر ئایندهی ئاسایشی خۆراکی دهبيت، گرنه لایهنه پهيوهندیدارهکان پلانان بهو ئاراستهیه بیت که بری به رهه می ناوخۆ له ههریم و قهزای رانیه بهرزتر بکهنهوه (عبدالرحمن، 2021، 134).

ئایندهی کشتوکالی له قهزای رانیه به گویرهی زیادبونی ژمارهی دانشتوان و بهرزبونهوهی خواستی خۆراکیه، به پێی سروشتی توێژینهوه که مان (4) مادهی خۆراکی سه ره کهیمان وه رگرتوه، که کاریگهري زۆری له سههر پرکردنهوهی که لینی خۆراکی ههیه، بهو پیهی ئەم چوارخۆراکه پێویستیان به خاکه و خاکیش له م ناوچانه یان به جیهیلدراون یاخود کراون به باخ به شیوهیهکی هه ره مهکی، له بهر ئەوه سال به سال دانشتوان پێویستی زیاتریان بۆ خۆراک دروست دهبيت، ئەگەر له خشتهی (6) پروانین بۆمان ده رده که ویت، که له سالی (2025) ژماری دانشتوان ده بیته (302525) کهس، ئەم ژمارهیه پێویستیان به زیاتر له (41) تون گهنم و (10) تون برنج و (43) تون میوه و سه وهزه و (33) تون رۆنی زهیت ههیه، ههروهها سالی (2030) بری پێویستی خۆراک بهرزبونهوه بهخۆوه ده بیت به جوریک بۆ دابینکردنی گهنم پێویسته لهو سالا دا (46) تون گهنم به ره مه بهینریت، له گه ل به ره مه هینانی (12) تون برنج و (49) تون میوه و سه وهزه و (37) تون رۆنی زهیت، ههروهها له سالی (2040) پێویستی خۆراکی بۆ ناوچهی لیکۆلینهوه نزیکه ی (175,268) تون خۆراکه، که زۆترین خۆراکی پێویست گهنم و لهو سالا پێویسته (55,823) تون به ره مه بهینریت، له گه ل به ره مه هینانی نزیکه ی (15) تون برنج و (60) تون میوه و سه وهزه و (45) تون رۆنی زهیت، ئایندهی خۆراکی له سالی (2050) و پێویستی خۆراکی بۆ قهزای رانیه بریتی ده بیت له (205,996) تون خۆراک.

کهواته باخه هه ره مه کییهکان پێویستیان به پیداچونهوه ههیه له پیناو رێگریکردن له به کارهینانی زهوی بۆ مه به ستيکی ناپیویست، پێویسته باخهکان له داها تودا پلانی زیادکردن و خسته پروی به ره مه کانیا ن هه بیت بۆ بازار له پیناو که مکردنهوهی هاوردهی خۆراکی، چونکه ئەو زهویانه زهوی کشتوکالی پر بایه خن بۆ به ره مه هینانی خۆراکی سه ره کییهکانی وهک گهنم و برنج، ئەم خۆراکانه خۆراکی رۆژانهی دانشتوان

خه‌شته‌ی ژماره (6) ئاینده‌ی کشتوکالی بۆ ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه

کۆی به‌رهم سال/تۆن	خۆراکی پیۆیستی تاک بۆسالیک / تۆن				ژماره‌ی دانیشتون	سال
	رۆنی زه‌یت	میوه و سه‌وزه	برنج	گه‌نم		
	0.11	0.145	0.036	0.136		
123.033	31.695	41.779	10.373	39.186	288133	2023
129.178	33.278	43.866	10.891	41.143	302525	2025
144.542	37.236	49.083	12.186	46.037	338505	2030
175.268	45.151	59.517	14.777	55.823	410465	2040
205.996	53.067	69.952	17.367	65.610	482425	2050

سه‌رچاوه، کاری توپه‌ران پشت به‌ست به: خه‌شته‌ی ژماره (2) ی دانیشتون و کاوه محمود عبدالرحمن، پاشکویه‌تی خۆراک و کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاسایشی نه‌توه‌یی له‌هه‌ریمی کوردستانی عێراقدا، ماسه‌رنامه، زانکۆی راپه‌رین، کۆلیژی زانسته‌مروفاپه‌یه‌کان، 2021، لا 136 (بلاونه‌کراوه)

ده‌ره‌نجام:

1. دابه‌شبوونی باخه‌هه‌رهمه‌کییه‌کان له‌سنوری ناحیه‌کانی ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه ناچونیه‌که، له‌ماوه‌ نیوان سالانی (2023-2014) باخی تری هه‌رهمه‌کی زۆر زیادی کردوه، که هه‌مویان تۆمارنه‌کراون به‌هۆی بارودۆخی سیاسی و ئابوری و ته‌ندروستی.
2. (6174) دۆنم زه‌وی کراونه‌ته‌وه باخی هه‌رهمه‌کی، ئەگەر ئەو زه‌وییه‌ به‌گه‌نم بچیندریت ئەو ده‌توانی بری خۆراکی گه‌نم بۆ (45733) که‌س و (7622) خیزان بۆ ماوه‌ی سالیک دابین بکات، که ده‌گاته زیاتر شه‌ش یه‌کی دانیشتوانی سنوری ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه، ته‌نانه‌ت ئەگەر هه‌یچ گه‌نم و ئاردیک له‌ده‌ره‌وه هاورده نه‌کات.
3. به‌گه‌شتی ژماره‌ی باخه‌کان له‌سنوری قه‌زا (2553) باخه‌ و (97) باخی مۆله‌تدراوه، که‌واته‌ ته‌نها (4%) مۆله‌ت پیدراوه، و باخه‌ هه‌رهمه‌کییه‌کانیش به‌پێژه‌ی (7.1%) ی رۆبه‌ری زه‌وی کشتوکالی له‌ سنوری قه‌زای رانیه‌ داگیرده‌که‌ن.
4. زۆرینه‌ی ئەوانه‌ی باخیان هه‌یه جوتیاری سه‌ره‌کی نین، ته‌نها پینچ یه‌کیان جوتیارن و به‌رهمه‌کانیان بۆ خه‌سته‌بازاره، (66%) یان مامۆستا و فه‌رمانبه‌ری حکومین، که ئەم چینه‌کار له‌سه‌ر به‌ره‌وپیشبردنی به‌رهمه‌ی کشتوکالی ناکه‌ن و ته‌نها بۆ خواستی خۆیان باخیان هه‌یه.
5. له‌ (64%) ی ئەوانه‌ی باخیان هه‌یه ته‌نها بۆ مه‌به‌ستی چێژوه‌رگرتنه‌ و هه‌ولێ پهره‌پیدانی به‌رهم ناده‌ن، هه‌روه‌ها نزیکه‌ی (70%) یان به‌رهمه‌کانیان بۆ خیزانی خۆیان و به‌شیک له‌خزمه‌کانیانه، هه‌روه‌ها له‌ (14%) له‌و خاوه‌ن باخانه‌ باخه‌کانیان به‌ شیوه‌یه‌کی زانسته‌ی و سه‌رده‌میانه به‌رهمه‌ده‌هینن و (61%) یان به‌هه‌یچ شیوه‌یه‌که‌ ده‌رمان و ماده‌ی کیمیاوی پیۆیست بۆ بره‌ودان به‌خاک به‌رهمه‌کانیان به‌کارناهیین.

راسپارده:

- (1) دامه‌زاندنی بانکی په‌ره‌پیدانی کشتوکالی، ئەمه‌ش له‌پیناو پیدانی قه‌رز به‌جوتیاران به‌مه‌رجی به‌رزکردنه‌وه و زیاترکردنی به‌ره‌می ناوڅویی.
- (2) ناچارکردنی څاوه‌ن باخه‌هه‌ره‌مه‌کییه‌کان به‌وه‌ی سالانه‌ بریک له‌به‌ره‌مه‌کانیان بخه‌نه‌ بازاره‌وه.
- (3) دروستکردنی باخه‌کان له‌وه‌وییه‌یه‌ی که‌ گونجاو نین، واتا زه‌وییه‌کان چاک بکړین، پاشان بکړینه‌ باخ، وهک ناوچه‌ی به‌رده‌لان و چاله‌کان.

The Impact of Random Gardens on Reducing of Agricultural Production

Kawa Mahmud Abdulrahman¹ - Sakar Mohammed Hassan²

¹Raperin Training Directorate, Raparin General Directorate of Education, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

²Department of Geography, College of Humanities, University of Raparin, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract:

Agricultural land is vital for production, but its size is shrinking each year. Efforts are being made to enhance it by agricultural institutions and organizations. This study addresses the problem of inefficient use of agricultural land resources, lack of suitable programs, and poor management, which leads to declining soil fertility and reduced productivity. The aim of this study to find better ways to use agricultural land by implementing improvement programs and assessing their impact on crop productions, to modernize agriculture. The data has come from 150 farmers, including 87 who have not properly followed soil enhancement programs, were analyzed. The results present that the growth of orchards reduces agricultural land area and per-acre productivity. Only 10% of gardens have expert supervision, and immoderate construction of new gardens further reduces agricultural land each year. The study provides recommendations to improve and preserve agricultural soil at local and regional levels.

Keywords: Garden, Crop, Agriculture, Ranya, Agricultural Land, Development.

سه‌رچاوه‌كان

- اسماعيل، خليل حسن محمد(2019) كشتوكال، چاپى يه‌كه‌م، چاپخانه‌ى سارا، سلیمانی.
- خبات، كمال (۲۰۰۵) ئابوری كشتوكال له‌گه‌ل ئاماژه بۆ ئابوری كشتوكال له‌هه‌ریمی كوردستانی عێراق، و. نه‌ژاد شمقار، چاپى يه‌كه‌م، چاپخانه‌ى شهاب، هه‌ولێر
- ماسته‌رنامه و تیزی دكتوراه
- اسماعيل، هێمن حسین (2015) توانسته ئاووه‌ه‌واییه‌كانی پارێزگای سلیمانی بۆ به‌ره‌مه‌پێنانی گه‌م و جۆ. كۆلیژی زانسته‌كۆمه‌لایه‌تییه‌كان، زانکۆی كۆیه (ماسته‌رنامه) بلاونه‌كراوه.
- عبدالرحمن، كاوه محمود(2021) پاشكۆیه‌تی خۆراك و کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یی له‌هه‌ریمی كوردستانی عێراقدا، ماسته‌رنامه، زانکۆی راپه‌رین، كۆلیژی زانسته‌ مرۆفایه‌تییه‌كان ، رانیه (بلاونه‌كراوه) .
- محمد، سالح أنور، 2022. ئاراسته‌كانی گه‌شه‌ی شارنشینیی له ئیداره‌ی راپه‌رین. ماسته‌رنامه (بلاونه‌كراوه)، زانکۆی راپه‌رین، كۆلیژی زانسته‌ مرۆفایه‌تییه‌كان.
- مه‌دی، سیروان محمد(2017)، شیکردنه‌وه‌ی شوینی نشینگه‌ دیهاتیه‌كانی قه‌زای رانیه و په‌هه‌نده‌کانی و په‌ره‌پێدانیان، ماسته‌رنامه، كۆلیژی زانسته‌ مرۆفایه‌تییه‌كان، زانکۆی راپه‌رین. (بلاونه‌كراوه)
- په‌سول، محمد قادر و پێیوار خالد مسته‌فا و په‌ه‌ز محمود په‌سول، 2016. په‌وشی كشتوكال له قه‌زای رانیه (1996-2014) به‌رووبومی په‌ه‌کی به‌نمونه. گۆفاری زانکۆی راپه‌رین، 3، (6)
- حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی پلاندانان، 2019، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی ئاماری سلیمانی ، به‌شی (GIS) نه‌خشه‌ی ئه‌ستروئومی هه‌ریمی كوردستانی عێراق، بلاونه‌كراوه.
- حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی كشتوكال و سه‌رچاوه‌كانی ئاو، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی گشتی كشتوكالی راپه‌رین، (2023)، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی كشتوكالی رانیه، هۆبه‌ی پلان
- حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی كشتوكال و سه‌رچاوه‌كانی ئاو، 2022، ئاماری خانوی پلاستیکی مانگی 2022/3، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی كشتوكالی رانیه، به‌شی كشتوكالی بیتوین. هۆبه‌ی باخداری.
- حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی كشتوكال و سه‌رچاوه‌كانی ئاو، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی گشتی كشتوكالی راپه‌رین، به‌شی كشتوكالی بیتوین، هۆبه‌ی باخداری 2014.
- حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی كشتوكال و ئاودیزی، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی گشتی كشتوكالی راپه‌رین، به‌شی كشتوكالی بیتواته، هۆبه‌ی باخداری، 2014
- احمد، دانه‌ر محمد، 2023. به‌رپه‌وه‌به‌ری پلاندانان، (16-10-2023)، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی گشتی كشتوكالی راپه‌رین.
- په‌رۆت، غازی په‌سول، 2023. ئه‌ندازیاری كشتوكالی یه‌كه‌م. [7-10-2023] ، به‌رپه‌وه‌به‌ری هۆبه‌ی روه‌ك، به‌رپه‌وه‌بهرایه‌تی گشتی كشتوكالی راپه‌رین.

خدر، شوان عبدالله(ماستر له كيميایی فيزيایی خاك)، 2023 ، (2023-10-22) مامۆستا له وهزارهتی پهروه رده.

طلعت محمد طاهر البوتانی،(پروفیسوری جوگرافیا و پسیپوری ئاسایشی خوراک. (2023-10-29).

محمود، محمود ابراهيم، 2023. جوتیاری شارهزا و بهئهزمون. [4-11-2023] (له چوارقورنه).

الزبيدي، عدنان عبد الأمير (2022) الواقع الزراعي في العراق بعد 2003 ، التحديات والحلول، سلسلة إصدارات مركز البيان للدراسات والتخطيط العراق.

هارون، علي احمد(2010) جغرافية الزراعة، دار الفكر العربي، الطبعة الاولى، القاهرة.

رسالة ماجستير أو دكتوراه

حسن، ساكار محمد،(2015)، التنمية الزراعية في محافظة السليمانية بإقليم كردستان العراق، رسالة دكتوراه، قسم الجغرافية، كلية الاداب، جامعة القاهرة.

سعيد، كامهران تاهير (2011) توسع مدينة السليمانية بتأثير الاسر الحضري، رسالة دكتوراه، مجلس كلية العلوم الانسانية في

جامعة السليمانية، السليمانية. بهرپوه بهرايه تي ريگاوباني ئيداره ي راپهرين، بهشي پلان و ئامار، 2023

المجلة العلمية:

العذاري، سراء عبد طه (2020) أثر العوامل البشرية في انحسار الاراضي الزراعية واستراتيجيات الحد منها باستخدام التقنيات الحديثة قضاء الحلة انموذجا، مجلة البحوث الجغرافية، عدد 32، العراق.

على واللامى، مها عبد الحسين و ابتسام كاطع خاجي(2019) معوقات التنمية الزراعية في ناحية الدير، المجلة الخليج العربي، المجلد 47 العدد (3-4)، العراق.

پاشكۆی (1)

پوههري (پهچاوكراو و داچينراو) بهروبومي خوراكي (2003-2022) له قهزاي رانيه

بهروبومي هاوينه

بهروبومي زستانه

روبهر/دۆنم		سال
داچينراو	پچاوكرا و	
26100	28000	2003

پوههري/دۆنم		سال
داچينراو	پهچاوكرا و	
38910	38910	2002-2003

30205	29205	2004	45610	45610	2004- 2005
34340	32000	2005	38586	47796	2005- 2006
3740	6440	2008	57954	66954	2008- 2009
6452	7052	2009	54601	54714	2009- 2010
4190	5405	2010	58995	58995	2010- 2011
5874	6114	2011	54385	54390	2011- 2012
6795	6793	2012	56049	56049	2012- 2013
5919	5919	2013	74729	76633	2014- 2015
5923	5923	2014	75258	75258	2015- 2016
7935	7935	2015	75605	75605	2016- 2017
7621	7621	2016	78217	78217	2017- 2018

7743	7743	2017	77827	80283	2018- 2019
6571	6571	2018	80008	81408	2019- 2020
6029	6029	2019	117807	118631	2020- 2021
6295	6888	2020	207549	217065	2022- 2023
5396	5924	2022	74506	76657	تیکرا
10419	10680	تیکرا			

کاری توێژهران پشت بهست به:

حکومهتی ههریمی کوردستان، وهزارهتی کشتوکال و سهراوهکانی ئاو، بهرپوهبهرایهتی گشتی کشتوکالی راپهرین، بهشی کشتوکالی بیتوین، هۆبهی باخداری 2014.

*بههۆی سههرههلهانی قهیرانی دارایی له 2014 نهتوانرا پرۆسهی روپیوی له سهنتهری رانیه و سهرکهپکان بۆ ههژمارکردنی باخه بن مۆلهتهکان تهواو بکری

پاشکۆی (2) باخه هه‌ر مه‌کییه‌کانی قه‌زای رانیه (2016-2014)

جۆری به‌روبوم	روبه‌ر/دۆنم	ژماره	شوین	ناحیه	ز
هه‌نار و هه‌نجیر میو	147	60	قه‌سرک	چوارقورنه	1
هه‌نار و هه‌نجیر میو	44.3	8	سه‌رخمه		2
هه‌نار و هه‌نجیر میو	164.68	74	گه‌لی گۆلان		3
هه‌نار	184.62	47	هیزۆبی بچوک		4
هه‌نار	137.48	33	هیزۆبی گه‌وره		5
هه‌نار و هه‌نجیر میو	184.12	53	گردجان		6
هه‌نار و هه‌نجیر میو	139.4	34	چوارقورنه		7
هه‌نار	5.32	3	چنارۆک بلباس		8
هه‌نار و هه‌نجیر میو	87.64	22	ئه‌ستریلان		9
هه‌نار و هه‌نجیر میو	29.92	28	قه‌مته‌ران		10

هه‌نار و هه‌نجیر میو	22.64	7	بیستانه		11
هه‌نار و هه‌نجیر میو	80	16	چوارقورنه		12
	1227.12	385	کۆی گشتی		
هه‌نار و هه‌نجیر میو	348.58	108	بۆسکین	رانیه	13
هه‌نار و هه‌نجیر میو	14.64	5	رانیه		14
	363.22	113	کۆی گشتی		
هه‌نار و هه‌نجیر میو	72.6	23	قوره‌به‌رازه	حاجیاوا	15
هه‌نار و هه‌نجیر میو	83.36	25	زنگ زنگه		16
هه‌نار و هه‌نجیر میو	30.6	5	چۆلیاوا		17
هه‌نار و هه‌نجیر میو	15.56	6	میره‌به‌گ		18
هه‌نار و هه‌نجیر میو	97.2	44	کانی ماران		19
هه‌نار و هه‌نجیر میو	139.8	44	گردی تلّی		20

هه‌نار	274.28	51	گه‌رمکه‌دال		21
هه‌نار و هه‌نجیر میو	44.6	27	پوکه‌ی خوارو		22
هه‌نار و هه‌نجیر میو	10.24	4	کانی توان		23
هه‌نار و هه‌نجیر میو	50.96	36	پوکه‌ی سه‌رو		24
	819.2	265	کۆی گشتی		
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	96.5	31	سه‌روچاوه	بیتواته	25
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	56	16	شکارته		26
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	14	14	نواوه		27
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	54	38	وه‌ره		28

هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	16	17	سوێره و مه‌لۆک و زیخان	29
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	110.44	97	میڤرگه‌سه‌ر	30
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	17.16	27	هه‌رمک	31
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	210.12	111	چیوه‌ی (سه‌رو+خوارو)	32
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	86.34	78	دواوه	33
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	123.26	117	بیتواته و ئەندیک و سه‌روکانی	34
هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	69	57	ئه‌نگۆز و بی کێل	35

هه‌نار و هه‌نجیر و میو و زه‌یتون و قۆخ	2030.5	603	هه‌رتهل و به‌رۆژه		36
باوی و میوی دیم	881.7	487	زیوه و سه‌ردۆل و نیوه		37
	3765.02	1693	کۆی گشتی		
	6174.56	2456	کۆی گشتی قه‌زا		

کاری توێژه‌ران پشت به‌ست به:

حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان، وه‌زاره‌تی کشتوکال و سه‌رچاوه‌کانی ئاو، به‌ریوه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکالی راپه‌رین، به‌شی کشتوکالی بیتوین، هۆبه‌ی
باخدا‌ری 2014.

*به‌هۆی سه‌ره‌له‌دانی قه‌یرانی دارایی له 2014 نه‌توانرا پرۆسه‌ی روپیتی له سه‌نته‌ری رانیه و سه‌رکه‌پکان بۆ هه‌ژمارکردنی باخه بێ مۆله‌ته‌کان ته‌واو

بکری

پاشکوی (3)

باخه ریگه پیدراوه کانی قهزای رانیه (2016-2014)

روبه ر/دۆنم		ژماره	شوین	ناحیه	ز
دۆنم	تۆلک				
34	12.5	5	شارستین	سه رکه پکان	1
33		4	سه رکه پکان		2
12		3	گه لی گولان		3
5		1	پلنگان		4
7		1	بیردبی		5
91		14	کۆی گشتی		
20		2	قوره گو	رانیه	6
46		9	رانیه		7
15		3	توپاوا		8
11		2	هه نجیره ئاکو		9
110		24	بۆسکین		10
14		2	ده ربه ند		11
5		1	هه نجیره ی ره مک		15
221		43	کۆی گشتی		

47		6	چوارقورنه	چوارقورنه	16
17		2	گولک		17
6		1	سرخمه		18
100		13	گردجان		19
13		2	قه مته ران		20
48		4	استریلان		21
9		1	بیستانه		22
9		1	قروجه		23
27		2	هیزۆب		24
12		2	قسرۆک		25
288		34	کۆی گشتی		
9		1	کانی توان	حاجیاوا	26
14		3	گهرمکه دال		27
5		1	میره بهگ		28
9		1	کانی ماران		29
37		6	کۆی گشتی		
1237		188	کۆی گشتی		

*بههۆی سههرهه لانی قهیرانی دارایی له 2014 نه توانرا پرۆسهی پوپیوی له سهنته ری رانیه و سههرکه پکان بۆ ههژمارکردنی باغه بی مۆله ته کان ته و او بکری

کاری توێژه‌ران پشت به‌ست به:

حکومه‌تی ههریمی کوردستان، وه‌زاره‌تی کشتوکال و سه‌رچاوه‌کانی ئاو، به‌په‌وه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکالی راپهرین، به‌شی کشتوکالی بیتوین، هۆبه‌ی باخداری 2014

پاشکۆی ژماره (4)

ده‌ره‌نجامی فۆرمی راپرسی و ده‌ستکه‌وتنی زانیاری باخه‌کانی سنوری قه‌زای

رانیه

	جوتیار	کاسب	فه‌رمانبه‌ر	مامۆستا	تیبینی	پیشه‌ت چیه؟	1
70	14	10	25	21	ژماره		
100	20	14	36	30	رێژه		
	زیاتر	دۆنم 3-4	دۆنم 1-2	که‌متر له 1 دۆنم	تیبینی	پوبه‌ری زه‌وی باخه‌که‌ت چه‌نده؟	2
70	10	6	25	29	ژماره		
100	14	9	36	41	رێژه		
	زۆرینه‌ی	نیو	سیه‌کی	چواریه‌کی	تیبینی	چه‌ند له‌پوبه‌ری باخه‌که‌ت کراوه به‌خانو؟	3
70	1	7	5	57	ژماره		
100	1	10	7	81	رێژه		
		بیری هاوبه‌ش	بیری سه‌ربه‌خۆ	نییه	تیبینی	بیری ئاوی هه‌یه؟	4
70		29	22	19	ژماره		

100		41	31	27	رێژه		
	تیکه‌ل	تری	هه‌نجیر	هه‌نار	تیبینی	چ جوړه نه‌مام و به‌روبومیکی تیدایه؟	5
70	59	2	2	7	ژماره		
100	84	3	3	10	رێژه		
		بۆه‌ردوکیان	بۆ قازانج	بۆ خووشی	تیبینی	مه‌به‌ست له‌بونی باخه‌که‌ت چیه؟	
70		18	7	45	ژماره		
100		26	10	64	رێژه		
	زیاتر	16-10	8-10	8-4	تیبینی	چه‌ند کیلۆمه‌تر له‌ماله‌که‌ت دوره؟	7
70	23	18	14	15	ژماره		
100	33	26	20	21	رێژه		
	هه‌مووژئی	3	2	1	تیبینی	هه‌فته‌ی چه‌ندجار سه‌ردانی باخه‌که‌ت ده‌که‌یت؟	8
70	3	8	18	41	ژماره		
100	4	11	26	59	رێژه		
		نه‌خیر	به‌لێ	تارا‌ده‌یه‌ک	تیبینی	به‌شیتوازیکی زانستی سه‌رپه‌شتی ده‌که‌یت؟	9
70		32	7	31	ژماره		
100		46	10	44	رێژه		
		نه‌خیر		به‌لێ	تیبینی	به‌روبومی هه‌یه؟	10
70		0		70	ژماره		

100		0	0	100	رێژه		
		کهس و کار و خیزان	بۆفروشتن	خیزان	تیبینی	به روبومه که ی بۆ چ مه به ستیک به کار دینی؟	11
70		12	19	39	ژماره		
100		17	27	56	رێژه		
		تاردهیهک	به لئ	نه خیر	تیبینی	به پپی پیوست دهرمان و کیمیایی به کار دینی؟	12
70		17	10	43	ژماره		
100		24	14	61	رێژه		
			نه خیر	به لئ	تیبینی	کاره بای نیشتمانی ههیه؟	13
70			12	58	ژماره		
100		0	17	83	رێژه		

سه رچاوه: کاری توێژهر، به شیوهیهکی مهیدانی له ریکهوتی (10-11-2023) دابهشکراوه به سههر (150) کهس له وانهی که باخیان ههیه له شوینته جیاوازهکانی قهزای رانیه و له ماوهی (7) رۆژدا گه ریتراونه تهوه.